

Ljubljanski

ZVON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 6.

V Ljubljani 1. junija 1889.

Leto IX.

Bótra.

Balada po národnem motívu.

Znosila h krstu že vso vas —
Vso faro sem nemara jaz:

Brez bótre nisem še nikól
Po cesti tej šla k cerkvi dól.

Sred sčla so pobrali te
In najdenčka mi dali te.

Oj, ktéra te dojila bo?
Oj, ktéra te redila bo?

Brez otca, majke — vélik križ!
A zdaj še bótre ne dobiš.

Kdo kupil križevnik bo bél?
Kdo ž njim pri krstu te odél?

»Jaz njemu bótra biti čém,
Pod skrb ga sprejmem z dnešnjim dném!«

Odkódl tá čudni glas neznán? —
Osupla ózre se na strán.

Glej, žéna béla vélih lic
Po cesti z Nežoj stopa vštric!

Očj globóko vdrtih lésk —
Ko svéč mrtvaških dvoje blésk.

»Ne hój se! Jaz mu bótra bom,
A dete vzamem na svoj dom.«

»Bogata jaz sem ti gospá,
Oh, daleč, daleč tam domá!«

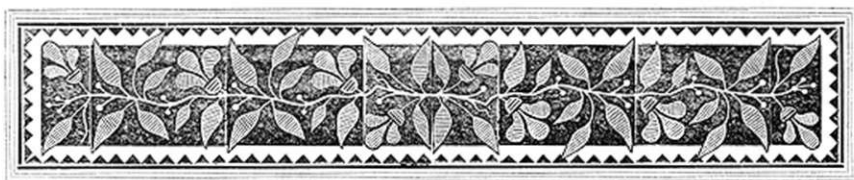
»Káj preskrbela že otrók
Po hišah svojih sem, o Bog! ...

Po žéni béli Neža v strán
Pogled obrne tih, plašán:

Nikjér je bótre tuje ní —
Na rókah déte mrtvo spí.

Gorázd.

Plaznik in kirazir Martin.

Slika s kmetov.

Spisal Podlimbarski.

Plaznikova hiša stoji nekoliko v stran od velike ceste na nizkem porobku krašenskih hribov. To poslopje dela vsakomu, ki se mu bliža, prijeten vtisek. Belina zidovja, rmenkaste lise v slamnati strehi, živo zelena polokna, čistota po vseh oglih, vse to priča, da je pri Plazniku vedno vse v rédu. To obstojateljstvo je napotilo že marsikakega potnika, da je pustil neznatne hiše ob cesti in gostilno na strani ter krenil pod gostoljubne peroti Plaznikove.

Odkar se zavedam, rad sem zahajal k Plazniku. Poleg gospodarja me je vabila tudi fizijonomija hiše njegove. Vidim, da se smehljate, ker prisvajam hiši fizijonomijo. Da, tudi hiše imajo svoje fizijonomije, ki se med seboj razlikujejo, kakor vse druge fizijonomije. Če boste zvesto ogledovali kmetске hiše in razmotravali značaj njih gospodarjev, najdete med obema nekako sorodnost in harmonijo in pritrдите mi, da se kmetске hiše izprevržejo po blagostanji in po svojstvih gospodarjev, takó da se gospodarjev značaj vtisne v fizijonomijo njegove hiše. V obrisu Plaznikovega bivališča vidim nekako ponižno dobrosrčnost. Zidano je na širjavo, takó da ima skoncema pri tleh tri ókna, pod streho pa dve, ki gledata izmed beline zidovja ravno takó jasno in dobrohotno na vás, kakor zna gledati s svojimi še vedno milimi in čistimi očmi mati Plaznica na poštenega in pobožnega človeka. Božje okó, ki je naslikano med pristrešnima oknoma, mižuri ravno takó šegavo v beli svet, kakor Plaznik sam. Tudi znamenje gostoljubnosti in dobrodružnosti je gospodar pripojil k svojemu bivališču: pred vhodna vrata je prizidal pristrešek, v kateri je postavil klop, pripravljeno za trudnega potnika ali zgovornega soseda. Druga klop stoji na konci hiše pod božjim očesom; odtod je razgled po dolini in na vás Krašnjo, ležečo ob veliki cesti.

Na klópi pod božjim očesom sem pred nekaj leti sedel poletno popóldne s Plaznikom. Mož me je opozoril na nekatere posebno markantne hiše v vási in na značaj njih gospodarjev. Précej na desno mi je pokazal ob pogorji medlo, podprto, razdrapano kočó, kjer se noč in dan toči žganje. Povedal mi je, da se je pripetilo, da se je tam časih kak hlapec také napil, da so morali vlti vánj látvico mleka, ker bi se sicer vnelo v njem. Strast do te pijače in nje nasledke mi je opisal také živo, da se mi je zdelo, da vidim nad vrati óne pohujšljive kočé tisti strašni napis, ki stojí nad peklenskimi vrati: »Lasciate ogni speranza voi che entrate.« Na levo mi je pokazal novo hišo, katero je postavil priseljenec, ki je kupil posestvo od zadolženega kmeta. Ta priseljenec, tudi bi ga lahko imenoval prihajača, vtisnil je novi hiši précej svojo posebno fizijonomijo: odprl je prodajalnico in nad njena vrata nabil tvrdko: »Johann Potrata.« Plaznik ni bil prijatelj Potrati in ni govoril o njem pohvalno. Imenoval ga je političnega štacunarja, ki prekani, če le more. Naše mamice navadno otroke pošiljajo po dva funta soli, po unčo kave ali sladkorja. Potrata vselej porabi táko priliko: na téhtnici odtrga pri sôli po celo unčo ali pa še po več, pri kavi in sladkorju po četrt unče, za odškodnino pa pomolí otročétu rožič ali figo. Takšen podarek privabi mamici, če se ni že prej stajal v ustih sladkosnedeževih, dobrosrčen nasmeh na zadovoljno lice in izdatno poviša renomé štacunarju. Ali kdo, razven modrega Plaznika, bo zameril Potrati také politiko in našim mamicam také kratkovidnost? Saj vidimo podobno politiko, kakó preširno sedi na merodajnem mestu, in podobno kratkovidnost pri vsem národu, kateremu se za ogromne obete, darovane na oltar skupne domovine, podá časih kak malovreden rožič, časih pa figa. Po besedah Plaznikovih zna Potrata postreči tudi odrastlim: deklinam daruje kar zastonj po vatlu trakóv, fantinom pa, kakor nanese kupčija, ali tobačni mehur, ali rinčico za uho, ali košček rdečega mijla. Stare, trde možake, kolikor mogoče dolgo zadržava v prodajalnici. Mencaje si roke vpraša: »Kakó pa kaj Vi, óčka?« — ali pa: »Kaj bova pa midva, óčka?« In vsak se pri njem rad pomudi. Žganje ima znamenito, in časih ga nalije zastonj; zastonj pa bi naš kmet še sovraženi rubelj rad vzel — in ko bi mu ga vrag prinesel na repu.

Ko je Plaznik také prerešetal Potrato, pogledala sva na Bavč-kovo hišo, stoječo ob cesti précej pod Plaznikovo. Ta hiša je čepela také tožno tik neprestopne luže in kupa gnoja, kakor bi solze točila po slavni preteklosti. Skoncema ji je moleia iz podstrešnih lin slama v beli svet; jedno okno je bilo zdolaj zamašeno s krpami, zgoraj

pa zalepljeno s popirjem. Vprašal sem Plaznika, kakó je kaj pri Bavčkovih.

»A, Bavček,« dejal je Plaznik, »ta je pa zagazil takó, da se ne bo izkopal nikdar več. Kakšno posestvo je imel nekdaj in kakšno ima sedaj! Glejte, ob slémeni mu je dež že razril in razmil pazdir in že se vidi sléme. Ej, slábo znamenje je to za gospodarja, kaj mislite; povsod že rijejo króvnice izpod slame, jeséni mu bo pa silila móča na mizo. Ta je pa res zabredel!«

»Ali je zapravlil popivajoč in prepevajoč?« sem vprašal.

»Zapil ni, ampak zagospodaril. Gózde je že pred leti takó oskubel, da mora sedaj drago kupovati drva. Lani je popravljjal pòd, pa je moral kupiti potrebne lesá za pòdnice. Takšen gospodar... Spomladi je prodal travnik in jeséni govejo živino. 'Čemu mi bo', dejal je, 'stala živina čez zimo v hlevu, ko klaje nimam dosti? Mari prodam živino in jo kupim spomladi, ko se začne paša; dobiček imam dvojen: nobenega dela ni po zimi z živino, in klajo, kolikor je je, tudi lahko spravim v denar.' Takó je modroval lansko jesen in takó je tudi storil. Po zimi pa se mu je ubil denar, kateri je prejel za živino, in spomladi ni bilo ni denarja, ni živine, gnoja za njive pa tudi ne. Oh, ti hudimanska pošast, kakó ga je bila res premotila. Dvojno škodo ima sedaj.«

»Pa take škode še poravnati ni móči.«

»Zlepa ne. Bavček pojde na boben, ne bo nikoli dolgo. Ta-le vrt pod hišo bom kupil od njega. Hišico bi si tam-le rad postavil, da bom imel na stara leta svoj kot. Saj véste, kakó se godí staremu človeku, kadar gospodarijo mladi.«

»Vi ste moder, daljnoviden gospodar,« sem dejal.

»Človek se še na svoje otroke ne more zanesti,« odgovoril je Plaznik.

Ugajal mi je njega zdravi pesimizem.

Pogledal sem na Andrejčevo hišo, prelestno in vabno za tujce in domačine. Andrejec je pokazal, da je prijatelj slikarske umetnosti in da umé spajati lepoto s haskom: na končni zid hiše svoje je dal naslikati poleg pásjaka sedečega psa z dolgim jezikom, na prednji strani pa ima na zidu svetega Florijana, ki nas váruje časnega in večnega ognja. Vštric svetnika je naslikan venec od zelene trave in rdečih rož, znamenje, da je gostilna v hiši. Nad vse ljubim fizijonomijo takih hiš; svoje dní sem marsikako nedeljo popóludne predsedel za Andrejčevo mizo in gledal, kakó pleše pri cvileči harmoniki vtopljená v nepopolno radost slovenska deva »oberštajeriš«.

»Kaj pa pri Andrejci — ali je še takšna reč, kakeršna je bila časih?« sem vprašal Plaznika,

»Ali Andrejče — oh, ta pa zna, ta. Ta bo vso vás ugnal v kozji rog. Zavoljo meje živim ž njim v prepiru, pa se bova pobotala brez tožbe. Kaj bi jezične dóhtarje pasel z denarjem, ko ne opravi ničesar. O, to je ptiček, in kake gozde ima! ‚Les‘, pravi, ‚imel bo zmeraj svojo veljavo; drugi boste hodili pónj v Trst, jaz pa v svoj gozd za Lipovcem. Še dragó ga vam bom prodajal!‘ Ta ne izpusti nikdar več, kar dobí v svoje roke.«

Pri Plazniku sem našel vsa dobra svojstva našega kmeta: ukaželje, radovednost, gostoljubnost, štedljivost in prebrisanost. Dozdeva se mi, da je on poleti drugačen človek, kakor pozimi. Poleti so vse njegove misli pri gospodarstvu: ali pretehtuje svojo imovino, ali se pa v duhu bavi z gospodarjenjem sosedov, graja in hvali. Pri tem kaže resen obraz, na katerem se bere trud, skrb in pot in če mu uide časih kaka šegava beseda, tiče se gotovo kakor si bodi gospodarskih stvari. Pozimi pa se ves preleví. Domišljija njegova nima toliko tehtovitih resnih stvari, da bi se ukvarjala ž njimi, dela prenehajo, prigospodarjeno leži v shrambah, čas odmóra in počitka je napočil. Takrat Plaznik rad sedéva za mizo in posluša povesti beračev, cunjarjev in potnikov o široširnem svetu in njega homatijah. Njegov obraz se v take čase razveselí, šegavost se mu razigra, jezik razveže in sam pripoveduje, kaj je kdaj tu ali tam videl in slišal. Pa tudi po zimi se v njegovih besedah spozna gospodarska duša in vir njegovih mislij se izlije napósled vselej na kak vrt, trávník, spašnik, v gozd ali na kak zélnik. Stopite po zimi v njegovo hišo, prepričali se boste, da govorim resnico. Izvolite, idite v duhu z menoj! —

Minulo zimo baveč se v Krašnji, nisem zamudil posetiti Plaznika. Bila je nedelja popóludne. Duh po kislini in tisto gosto, zaduhlo ozračje, ki nevajenemu človeku priskúti bivanje v kmetski hiši, puhalo je váme, ko sem odprl vrata. Prišel sem prezgodaj, ker Plaznik in Plaznica sta bila s sinom Antonom še pri krščanskem nauku. V izbi so bile navzočne štiri osebe. Na klópi v kotu je čepela stara Plaznica v rjavi kočmajki, prevezana z majolkasto ruto. Pod klopjó pri péči je sedela dveletna deklica, premetavala lesenega zajca in v jednomér pela: »ajajá, ajajá«; okoli nje se je smukala in murlikala mačka. Pri stolu je stal Plaznikov mlajši sinček, svetlolas in drobnoličen, in preobračal je liste nekih svetih bukev, iskaje podob. Nad čeléšnikom je molela izpod sive suknje bosa noga s črnim podplatom; globoko hropenje se je slišalo izza peči; tam je nekdo spal, odet s sivo suknjo.

Na moj pozdrav mi ni nihče odgovoril, kakor duh Hamletovega očeta je pokimala v kotu starka in izvlekla izpod krpe pipico nosogrejko. Tesnota obide človeka pri srci in osamljen se čuti, če zajde med stare, za ta svet odmrle ljudi, in med otroke, ki živé v svojih, odraslemu človeku že tujih sanjah. Poskusil sem to tesnobo pregnati s kakim pogovorom. Stopil sem k dečku in ga vprašal:

»Kaj pa ti pregleduješ, mali?«

»Tukaj-le . . . tega-le hočejo pa v vodnják bacniti,« odgovoril je dečko, kazaje na podobo Egiptovskega Jožefa.

»Kdo ga hoče?«

»Ti-le . . . bratje njegovi. Že ga držé.«

»Bratje? . . . A — á — brezbožniki! — Kdo si pa ti?«

»Plaznikov Janček sem.«

»Koliko si star?«

»Toliko, kolikor dôli Mohorčkova Francika; tisto pa ne vem koliko je ona.«

»Plaznikov je Plaznikov, zató pa odgovarja takó modro«, oglasila se je starka iz kota. »Oni-le gôri . . . sveti Janez Krstnik je pa patron njegov.«

Pogledal sem podobe, pribite na steno nad mizo. Bil je tu naslikan beg v Egipt, sveti Janez Krstnik, držeč v naróčaji ovčico, kateri je »umetnik« izvolil narediti konjsko glavo, sveti Mihael s téhtnico za naša dejanja, sveti Peter z liso na čelu in drugi. Da bi prečital napis, vzel sem se k podobi, ki je predstavljala na moč pobožno svetnico, držečo v rokah neznanske kléšče.

»Tista je pa sveta Polona, pomočnica za zobé,« začela je razlagati starka. »Poleg je sveti Štefan, konjski váruh; tista sta pa sveta brata Valentin in Peregrin, braníta nas neznanih boleznij in bolečin! Zraven je sveti Ureh, pomočnik v mrzličini bolezní.«

»Ali pomaga?« sem vprašal gledaje na svetnika.

»O pomaga, pomaga; vero treba imeti in priporočiti se mu, pa rad pomaga,« prikimala je starka in si prižgala nosogrejko. »Oni je pa sveti Anton, dober za prašičke,« poučevala je dalje. »Ta tukaj gôri je sveti Hrómelj, ki dela strelo in točo. Vi ne verjamete? Sevé, videl še ni nihče, kakó dela, ampak slišati je pred húdo uro, kakor bi kdo gôri v oblakih gonil brus, in takrat, pravijo, brusi se za nas šiba božja.« —

Ko sem se na tak način seznanil s pomočniki in zaščitniki Plaznikove hiše, jel sem se ogledovati po izbi. Tu so se nahajale naj-

različnejše stvari v bujnem neredu. Pa zaradi tega nereda Plazniku ne bom očital nemarnosti. Res mi skupina mnogovrstnih stvari, razmetanih in raztresenih po njegovi izbi, ni predstavljala take harmonične celote, kakeršno predstavljajo zbrani udje slavnega pesnika, vendar pa si kmetske hiše brez slikovite zbirke predmetov, ki so potrebni pri gospodarstvu, niti misliti ne morem. Pod klopjé pri péči je ležalo zraven dekletca celo krdelo raznokalibernih čevljev in šóljnov, na drugi stráni peči se je sušilo nekaj boróvih, višnjevkastih polén za luč; na drogeh okoli peči so bile poobešene tri vrste rmene koruze in raznovrstna obleka. Ob zidu pri vratih je slonela metla poleg vreče žita; za klop je bila vtaknena sekira poleg čopice in dleta; pod oknom je ležal star klobuk poleg zakajene svetilnice, potemnelega ogledala, butarice špalovja, praznega kórcá in nedogorele trske. Izza kadúnj z narezano repo je gledal locánj jerbaščka za šivanje; ob stráni sta drugovala skledica vode in pehar suhih hrušek. Za mizo je ležala knjiga »Zgodovina katoliške cerkve« poleg obrabljene krtače in ogóljene nogavice. Na polici pod oknom se je valjala različna drobnjáv: zamašek, zarjavelo peró, košček mijla, pipec, naprstek, žebliji, gómbi, nekaj mrtvih muh in berilo za ljudske šole. Pogledal sem v berilo in počil se iz njega, da ima človek očí zato, da gleda, da mu tičí nos sredi obraza, pod nosom pa da so usta, v katera devljemo jed in pijačo. »Oh, kake modrosti,« dejal sem sam v sebi, »in pa zdravega realizma učí se sedaj mladina!« Na omarico je bila nabita odprta praktika, poleg nje so visele dvoje brojanice. Tudi v pratiko sem pogledal; iz nje sem razbral, da mora biti dan svete Barbare za Plaznikovo gospodarstvo važen in spomina vreden, ker je bil debelo začrknen. Očrnela ura na zidu je leno ščrkala poleg rešeta, ki je visel na zidu zraven torbice za šolske knjige in kravjega lanca. V kotu pod starko je stala prazna zibel, ob stráni stolček na treh nogah.

Ravno sem bil dobro razmotril izbo, ko so vstopili Plaznik, Plaznica in Anton. (Pisatelj meni, da pride zaželena oseba k njemu vselej ravno ob pravem času, kar pa čitatelja ne ovira, da ne bi imel o tej stvári drugačnih, časih povse nasprotnih mislij.) Ko me je Plaznik ugledal, pritrknil je naglo z glavo, presukal klobuk z desne na levo, pomolil mi jekleno desnico in vzkliknil: »Ek — bigèc! — Kraksen? Kraksen?« Takó on pozdravlja vse ljudi, o katerih vé, da za silo razumó nemški, če pridejo iz tujih krajev nazaj v domačo vás Krašnjo, kateri so čudni Nemci dali ime »Kraxen«. Ko se je desnica moja seznanila s Plazničino in Antonovo in sem povedal, da se mi godí takó in takó, posadili so me za mizo. Plaznik je stopil k péči, vzel trsko,

in potrkal ž njo na podplat, moleč nad čelěšnikom, na kar se je ótel, zategnen samoglasnik zaslišal za pečjó. Nekaj trenutkov zatem se je pokazala izpod sive suknje zatekla glava, ki ni bila nikogar drugega, kakor starca meni že od nekdaj znanega, katerega nekateri imenujejo Krókarjevega Martina, drugi pa veličajo za kirazirja.

»Hej, Martin, ali nisi nič lačen, pridi k mizi, nam boš povedal kaj!« zaklical je Plaznik. Martin je zlezl na čelěšnik, kjer se je vzdihujé — poslavljal s sladkim spancem.

»Ovbe, res, povejte, kakó je kaj v Bosni,« pričel je gospodar in sédel za mizo. »Vsakdo, ki pride od dóli, vé toliko povedati. Kakšna je prst dóli, ali je črna, ali rjava, ali kakšna?«

»Večinoma rjava,« sem odgovoril.

»Ali je suha, ali mastna?«

»Mastna.«

»Hentejte . . . je že res takó, kakor je pravil Plahútnikov Bolantin, da se dóli brazda svéti, kakor obilo zabelen žganec.«

»Res, res. Po ravnih, rodovitih krajih mora poljedelec čakati, da mu solnčna gorkota osuší razorano zemljo, prej ne more zavleči sémena.«

»Tisto pa tudi ni prida. Zdaj . . . recimo, časih je po štirinajst dnij vreme oblačno in deževno, pa se kar zamudí setev.«

»Pripetí se tudi to.«

»Bog vé, ali je res kaj li . . . Bolantin je pravil, da dóli orjó s štirimi volí ali konji in da gre po pet ljudij k plugu. Ko pa urežejo jedno brazdo, sédejo v senco, naredé ogenj in kuhati začno črno kavo, katero neki zeló radi pijejo. In takó da orjejo jedno njivo po ves teden.«

»Saj res, nekateri blizu takó obdelujejo zemljo.«

Gospodar je zmajeval z glavo, ker ni mu bilo všeč táko gospodarjenje. Plaznica je postavila na mizo bokal tólkovca in pol hleba črnega kruha. Potem je vzela hčerko v naróčaj in prisedla k mizi. —

»V Bosni so samí Turčini, kaj ne?« vprašal je Plaznik.

»Ne samí; živé tam tudi starovérci.«

»Starovérci? . . . Ali tisti tudi kaj molijo?« vprašala je prestrašena Plaznica.

»Molijo, molijo, saj so kristjani,« potolažil sem skrbno ženico.

»Tisto vam pa jaz povem, kakó molijo,« začul se je gromki glas Martinov.

»No, pa ti povej, Martin, saj ti si tudi izkusil svetá, hoj, hoj!« dejal je Plaznik.

Martin je stopil s čelčnika in se približal mizi.

»Kakó molijo? . . . Jeden počasi moli naprej: ‚brdájs — brdájs — brdájs!‘ — drugi pa hitro godejo za njim: ‚dru, dru, dru!‘«

»Hm . . . kakšna je pa že tista molitev?« vprašala je Plaznica in nagubančilo in obsenčilo se je nje čelo.

»A . . . takó molijo.«

»Ne vem . . . jaz sem staróverce videl po cerkvah in zeló pobožni so se mi zdeli. Posebno mi je ugajalo njih cerkveno petje,« omenil sem.

»Tisto je pa res, da tudi staróverci poznajo Bogá in devico Marijo,« dejal je Martin.

»Kje ste pa videli staróverce?« vprašal sem.

»Na Ogrskem in v Banatu.«

»Česa ste pa tam iskali?«

»Glejte, gospod . . . Vi ste gospod in Vam tudi gospod rečem. O jaz vem in poznam . . . Vi ste gèr — gèr!« (Martin je, kakor vsak naš človek, rad pokazal drobtinice, katere je ponabral na tujem.) »Jaz sem pa uboga reva, ki moledujem okoli dobrih ljudi in tudi Vas še poprosim darú.« Poslednje besede je govoril ponižano in pridurno, potem pa pristavil s preletečim glasom: »V mladosti svoji sem bil pa — ‚Nikolaj-kirazir‘ . . . ej — ej! . . . Dà!«

Tu je Martin iztegnil desnico, dvignil jo in razprostrl predpoptopne prste, lopnil se ob prsi in takó čudno pogledal náme od zdolaj gòri, da sta še Plaznik in Plaznica radovedna uprla v mé oči, kakor bi hotela razbrati, kaj mislim o nenavadnem móži.

Nisem utegnil izraziti svojega začudenja. »Nikolaj-kirazir« je sédel na stol póleg mene in pričel svoje povestvovanje, pri čémer je večkrat brisal svoja ustna. Temu lje bil kriv »redki plot« njegovih zób, kakor blagovolijo izražati se podlistkarji.

»V mladosti svoji,« pripovedoval je kirazir mahaje z roko, »prehodil sem, kaj pravim prehodil, na konji sem prejahal vso deželo ogrsko. Služil sem v polku Nikolajevih kirazirjev trinajst let, osem mesecev in pet dni. To imam napisano in s pečátom potrjeno in ranjki gospod Jurij so mi samí prebrali. Ta gospod so me pa čislali, ker sem si dal tisti večer, predno sem šel k vojakom, odpreti cerkev in sem se poslovil s farnim patronom svetim Tomažem, ki me je tudi srečno privedel nazaj v našo fáro. Nisem šel iz fare, kakor kak pogan, ne!« (Ugriznil sem se v ustna, ker se o podobnih prilikah nič

nisem poslavljajal s preljubim svetim Tomažem.) Dà, kirazir sem bil — zdaj sem pa star siromak, saj od Vas dobim tudi kaj vbogajmel! Ne zamerite!»

Nisem zameril starcu.

»Ali veste, kje je na Ogrskem Kapolna?» vprašal me je.

»Kapolna pod Biškovcem? Kaj bi ne védel?»

»Pri Kapolni sem bil v bitvi devetinštiridesetega leta in pri Temešvaru v drugem škadronu Nikolajevih kirazirjev. Dà, bil sem, nič ne lažem, kakor drugi, ki so tudi hodili po svetu!»

Blagovoljni čitatelj pozna človeštvo v obče in naše preproste ljudi posebej, torej lahko sam ugane, katere besede je kirazir posebno naglašal. Vsakomu, ki je hodil po svetu, svetujem pa, naj bode oprezen, če pripoveduje o svetu in svetovnih dogodkih, ker zvedeni in natančni junaki bivajo po naših vaseh, korenjaki, ki imajo kdaj tudi razburjene živce in vselej trde, krepke pestí.

»Pri Kapolni je bil naš polk v ognju,« nadaljeval je Martin zastavno, važno in samosvestno, »in polovica naših ljudij je padla. Kakor je res, takó povem! O, kakó smo se bili, koliko smo takrat prelili krvi . . . tega vam, ljudje božji, ne morem dopovedati. Kaj menite — kadar od vseh stranij grmé kanoni in udari kobalarija, takrat ni móči obdržati čilega konja. Ko zažvenketajo góle sablje . . . ej — tu ni več nobene skrbi . . . smrt ali življenje . . . kaj to mari? — Bizom terémtete!»

Oj, kakó so se iskriale starini oči o navdušenem, pesniškem spominu na cvetočo mladost, na viharne dneve, v katere ga je zanesla usoda. Nisem se nádejal takega napliva pri preprostem, starem človeku. Kakó je deloval z roko, kakor da drži v nji bridko sabljo, udriha, bóde, seka, morí in kólje. Udaril je s pestjó takó silno ob orehovo mizo, da je zazvenelo okno. Plaznica je nepremično zrla v Martina, strastno tiščeč k sebi hčerko, ki je v stráhu zaplakala. Janček je zveraje se ob Plazničinem krilu plašno pogledaval na starega kirazirja. Plazniku je bila glava težka, pripognila se je tího k mizi in položil jo je na sklenene roke.

»Pri Temešvaru pa nismo prišli v ogenj,« pripovedoval je kirazir z umirjenim glasom. »Kakor je res, takó povem! (Te besede je Martin večkrat ponavljajal.) »Stali smo v zatišji nekega gozda in čakali povelja, da udarimo, pa tam so nam pomagali že Rusje, in opravljeno je bilo brez Nikolajevih kirazirjev. Pa tudi pri Temešvaru sem videl, kaj je vojska. Stali smo takó in čakali, čakali in gledali od jutra do večera. Za pol streljája od nas pa je peljala pot ozka

kakor ta miza in po nji je šel voz za vozom; in na vozeh so bili sámi ranjeni vojaki. Nekateri je ležal, drugi slonel takó, ali sedèl. In glejte . . . jeden voz se je prebrnil in razven voznika nikogar ni, ki bi pomogel ranjencem. Naš polkovnik pa je précej ukazal zlesti s kónj petim možém in iti na pomagaj, in med temi sem bil tudi jaz. Tetè, magarska tica ti . . . dosti sem že nakladal prej in pozneje, pa takó še nikdar ne.«

»Ali so bili težki?« vprašal je Plaznik.

»Hoj, težki! . . . Sámi Rusje so bili, močni, težki ljudje in zarastli, kakor sveti Hrómelj, pohabljeni pa takó, da se nobeden še geniti ni mogel. Takrat sem se pa prepričal, da tudi starovérci niso pogani.«

»Kaj so bili tisti starovérci?« vprašala je Plaznica.

»Starovérci! Rusje so sámi starovérci. Ali dveh tistih ne pozabim nikoli. Jeden je imel strel v prsih. Pa smo tudi njega dvignili in klical je na pomagaj Bogá in devico Marijo, klical takó, da bi se bil smilil zverini. ‚Kijó peščerska mati božja, kijó-peščerska mati božja!‘ je klical v jednomér in stiskal škapulir na krvave prsi.«

»O, Ježeš — Ježeš!« vzdihnila je Plaznica.

»Drugi nam je umrl na tleh. V smrtnih težavah je hotel še glavo dvigniti, pa sem mu pomogel in podstavil takó-le roko. Gledal sem mu v obraz; ali ni mogel iztrpeti mojega pogleda in rekel mi je, kakor vam tukaj zdaj povem: — ‚Ne glej mi takó v oči!‘ — Liki takó je dejal. Po teh besedah mu je omahnila glava, vzdihnil je še in dal dušo Bogú.

»Kaj . . . ali ste vse naložili?« vprašal je gospodar kakor v sanjah. O . . . naložili, naložili.«

»Ali tudi mrtveca?«

»Mrtveca tudi.«

»Kaj pa potlej?«

»Nič . . . voznik je pognal in jih peljal dalje.«

»Kam jih je neki peljal?«

»Kam bo siromake peljal . . . v nebesa, ali sam Bog vé, kam.«

Nastalo je kratko molčanje. Vsi smo zamaknjeni zrlí v temni obraz Nikolajevega kirazirja. Plaznica je porinila poln kozarec vina prédenj.

Ali v kmetski hiši, pri zdravih, delavnih, nerazvajenih ljudeh, ki še niso sužnji mehkužnih književnih izdelkov, ni prostora sentimentalnosti. Plaznik se je je otresel z besedami:

»Grozna je vojska, kaj menite, ljubi moji! Bog daj ljubi mir povsod in tudi med kralji in cesarji!« Vzravnal se je za mizo. »Tonče, idi, idi poklást živini, pa suknjo obleci!« dejal je Antonu, čvrstemu rdečeličnemu mladeniču, ki se je na klópi gostil s suhimi hruškami.

»Čemu mi bo suknja?« odgovoril je sin.

»Goloròk pa nikar ne hòdi, mraz je, voda gre kar na kùp.«

»Saj Vas tudi ne zebe v lice, éravno ste gololici.«

»Glej ga, káko mi pové!«

»Tisto je le razvada taka, če kdo zmiraj tičí v suknji. Gospòda naj nosi suknje,« rekel je Anton in odšel goloròk.

Plazniku je bila prilika, pozvedavati o svetu. Zopet je položil glavo na sklenene roke in pričel:

»Takó bi dejal: — Rus, tisto mora biti hud naródec, ne vem pa ne!«

»O, hud, hud! Napoljóna je ugnal, katerega nobeden drug ustrahovati ni mogel,« odgovoril je Martin.

»O Napoljónu sem pa še v pridigi slišala,« pristavila je Plaznica. »Tisti je neki pogubil veliko duš kristjanskih in preganjal je tudi papeža.«

»Preganjal je papeža in razmèl vse kralje in cesarje.«

»Torej Rusa pa le ni strl, dejal si,« omenil je Plaznik.

»Sevé, kakó ga bo, če se mu je pa skrtil za Mrzlo mórje.«

»Glej ga, hudíka!«

»Napoljón ni poznal rusovskega svetá in motjá, pa je udaril na ladjah čez mórje za Rusom. Ko je bil sredi Mrzlega mórja, je pa čez noč zamrznilo in ladje so bile v led kakor ukovane. Rusje so navajeni hoditi po lédu, kakor mi po cesti, in planili so nánj od vseh stranij in potolkli njegove vojske. Napoljón je bežal v puščavo in je v brlogu pod skalo delal pokoro za svoje grehe. Vender pa pravijo, da on ni vzveličan, ne vé se pa ne!« ...

»Ti ... dóli na Ogrskem je raván svet,« povzel je Plaznik po kratkem premolku.

»Sáma ravnina.«

»Dóli je Donava, tista vélika reka ... Moj ranjki oče so videli tudi dosti ljudij in zémelj, Bog jim daj nebesa ... Tam-le na čelèšniku so kaj radi sedévali in pripovedovali iz svojega vojaškega življenja. Pravili so nam, da so šli pès čez Donavo, pa ne po móstu.«

»Hudíka, jaz sem pa dvakrat jahal ézjno, pa tudi ne čez kak most, ampak kar takó čez.«

»I, kakó že?« začudila se je Plaznica. »V bengéljih se bere takó, da se je zgodil čudež tak, da so hodili po morji, kakor po suhem.«

»Glej . . . jaz sem pa čez Donavo jahal brez čudeža — po lédu.

»Moj oče so šli tudi po lédu čez. Tista reka pa po zimi trdo zamrzne.«

»Dà, ob hudi zimi, sicer pa ne.«

»Oče so služili pri pčsčih na Hrovaškem in nekje daleč dóli še ónostran Ogrskega, blizu tam, kjer biva sam Rmán.«

»Rmána je pa spomladi vse zeleno pred našim uljnakom,« pri-
teknila je Plaznica.

»Tudi so ljudje, katerim se pravi Rmání, samó mi prav ne vemo, kje. Na okó so neki takšni, kakor medvedje: temne polti so in kožuhe nosijo narobe.«

»Pa buče jedó, surove. O, poznam, poznam!« pristavil je vzne-
seno kirazir in pritrdil z glavo.

»Hm, da so na svetu tudi taki ljudje, ki buče jedó,« pridejala
je Plaznica. »Pri nas jih dajemo svinjam.«

»Ogrskega svetá pa ranjki oče kar nahvaliti niso mogli: dóli
pšenica obilo rodí, pa sená je dosti. Dóli so lahko trdni kmetje. Ej,
da imamo pri nas tak svet!« Plunil je Plaznik in urezal kirazirju kos
kruha.

»Tudi tvoja zemlja ni slaba«, dejal je Martin, zvečč ajdov kruh.

»A . . . še za ajdo ni! Kaj bi v teh plitvih bregéh!«

»Pa jo znaš obdelavati. Ti si pravi gospodar!«

»Takšen, kakor drugi.«

»Ni res. Le poglej Bavčka, kakšno posestvo je imel in kakó je
je zapektál.«

»Zdaj mu pa sin kóstanj nosi po vaséh in prodaja ter očeta
opravlja,« primeknila je Plaznica.

»Oj, Plaznik, ti znaš, ti imaš pratiko v glavi, ti bi muhe koval,
ko bi ti kdo delal podkvé,« pohvalil je kirazir in izpil kozarec tól-
kovca. Gospodarju in gospodinji se je taka hvala zdela prilična, pri-
merna in upravičena. Smijoč pogled je letel od Plaznika na Plaz-
nico in obratno. Ta zadovoljni pogled mi je povedal, da so pri Plaz-
nikovih še vse shrambe polne lanskíh pridelkov, da od lanske pšenice
niti zrna prodali niso, da stóji v hlevu devet repov govédi — toliko
jih ni bilo še nobeno zimo — in da se je dolgo zaželeni Bavčkov vrt
že pripojil Plaznikovini. —

»Martin, res, tega nam še nisi nikoli povedal, ali si pri vojakih
kdaj ukradel kaj in pofulil?« vprašal je Plaznik. »Svoje dní je šlo po

naši dolini toliko vojaka na Laško in nazaj, in kradli so pri nas takó nazarensko, kar se je dalo.«

Kirazir je pogoltnil drobec kruha in se prihuljeno posmijal.
»Ukradel nisem, kar takó sem vzel!«

»Pa nisi bil nič kaznovan, je li?«

»O kaznovan, čeravno je bilo ob vojskinem času; pa kar po nedolžnem so me zaprli.«

»Po nedolžnem? Kakó li?«

»To je bilo takó. Nekega dné smo jezdili takó čez polje v neko vás, kjer smo ostali štirinajst dnij. Ob stráni škadrona je jahal naš kapetan in gledal po naših konjih; posebno na mojega se je bil nateknil: zdel se mu je menda bolj suh, kakor drugi. ‚To pa že ni prida,‘ mislil sem si, ‚bo pa že zopet raport ali vizita.‘ Ali kapetan je bil tisti dan dobre volje. ‚Kirazir Urbanija,‘ zavpil je — mene pišejo za Urbanijo — ‚kirazir Urbanija, poglej na levo in pazi, da te ne ugrizne óna detelja. Ali jo vidiš?‘ —

»Oj, ti premiljón, ti . . . kakó te je pa napeljaval!« vzkliknil je Plaznik in pridvignil klobuk.

»Vidim, gospod kapetan« — odgovoril sem. Pokimal je z glavo in oddirjal, kakor veter. Ogledaval sem tisto deteljo . . . suha je bila in v kupu in prav blizu vási. — ‚Že vem, že dobro‘ — mislim si. Povem tovarišem, kakó in kaj. Po nóči, ko je v vási že vse spalo, odpravili smo se z vozom samótež po deteljo in vso smo naložili. Kakor je res, takó povem! Nametali smo jo konjem, da je bilo veselje. O ti magarska tica ti . . . kaj se je zgodilo? Vsi konji so od nje zboleli. Glejte, tista detelja je bila prepozno pokošena in taki oprhnejo pri tleh vsa peresca.«

»A hudimana . . . taka pa že ni za žival ne,« potrdil je Plaznik,

»Drugi dan sem stal pri raportu. Kapetan je razgrajal náme, zakaj nisem pogledal, kaj sem ukradel. ‚Hudíka,‘ sem si mislil, ‚kakó bom pogledal, ko je bilo tačas, kadar sem kradel, taka temà, kakor v peklu.‘ Toda rekel nisem ničesar, potulil sem se in šel v ječo. Pet dnij sem sedèl. Pa je kapetan sprevidel, da mi je storil krivico. Ko je bila vojska končana, vzel me je k sebi za ordinanca. Druzega posla nisem imel pri njem, kakor obleko sem mu krtačil in njegovega psa sem vodil na izprehod. To vam je bil čuden človek . . . tak . . . oh! Imel je tri izbe za stanovanje. V prvi so bili sámí čevlji, kakih petdeset parov, za vrstjo postavljeni ob steni, v drugi izbi so se nahajala sáma sèdla, vajeti in uzde, v tretji je pa spal. Če je prišel po nóči domóv in je ležal njegov pes na postelji, pustil je psa v miru po-

čivati, sam pa je légel na tla na konjska pregrinjala in si dèl sèdlo pod glavo. Tak človek je bil.«

»Ali je bil prismojen, ali kaj?« vprašala je Plaznica.

»Čuden človek je bil in dober. Ko sem šel od vojakov domóv, podaril mi je deset goldinarjev in dvoje čevlje.«

»Glej, dobro se ti je obnesel,« dejal je Plaznik in pritrknil z glavo.

»Ni bil prismojen, ne. Pri toliko gospodarjih sem pozneje služil, pa nikoli nisem dobil vkupe deset goldinarjev.« Spomin na darežljivega kapetana in na davno minule čase je privabil solzo v kirazirjevo okó. »Prav človek je bil tisti. Bog vé, ali še žíví in kje je.«

Martin je pogledal náme, kakor bi pričakoval od mene kakega poročila o svojem kapetanu. Žál, da nikjer nisem naletel na dobrodušnega čudaka.

»Glejte«, obrnil se je kirazir k meni, »nikdar še nisem bil pijan belega kruha, vender pa lahko rečem, da se mi je godilo pri vojakih še najbolje. Ko bi le vedno ne bil mislil na dom, na krašenske in moravske hribe, kdaj jih bom zopet videl. Kakor je res, takó povem: pravega dóma nisem imel nikjer; predno sem šel k vojakom, služil sem tu in tam pri gospodarjih; ali navajen sem bil teh krajev. Zdaj na stara leta pa brnjám pri dobrih ljudeh in največ sem še pri Plazniku. Naj mu povrne Bog stotero, kar je meni revežu storil dobrega. Smréčja ali jélšja še nadrobim za stéljo, ali živini prinesem klaje, ali poleno razcepim za luč, ali pazim na otroke, za težka dela pa nisem več, takó sem opešal. Soseska bi me morala živíti, pa čemu, rajši sam lazim okoli, saj je še dosti dobrih ljudij na svetu . . . Oj — oj . . . kakó me je zgrabilo v nogi . . . to je moj večni spomin na zimo osemnštiridesetega leta. Naj komárijó drugi po svetu, záme je po zimi za pečjó najbolje.« Rekši je kirazir vstal in švépal za peč.

Do trdega mraka sem sedèl pri Plaznikovih. Gospodar je navrnil govorico zopet na Bosno: vprašal me je, če dóli rase ajda, če rodí sadje, če Bošnjaki tudi slamnike nosijo, če je res, kakor je pravil Plahútnikov Bolantin, da prinese Bošnjak po dva naróčaja drv na konji v mesto na pródajo, če zahaja dóli solnce tudi na notranje kraje. Tudi Plaznica se je vtikala v pogovor, pa ona ni kazala tiste ukaželjnosti, kakor nje mož, ki se ni mogel načuditi svétu, da je takó mnogovrsten in pisan, ona je kazala bolj mišljenje tistih ljudij, ki učé, da le jedno je potrebno in da za tem jednim naj vrè vse člo-
veštvo.

Kirazir je že smrčal za pečjó, ko sem se poslavljaj s Plazni kovimi. —

Bog te živi, kmetska hiša slovenska! Tvoji sinovi na tujem te ne morejo pozabiti. Kadar se te spominjam, vprašam te, ali si srečna zdaj, ali te ne bodo poplavili novodóbní zakoni, ali ti bo kaj pomogla nova šola, ali ti je res, kakor pravijo stari očanci, cvetela prava sreča v minulosti, v časih poštenja, preprostosti in najivnosti, takrat, ko še ni bilo toliko davkov in gospóde, toliko tovarn in železnic, dividend in superdividend, spekulantov in sleparstva? . . . Bog te nam ohrani, ti jedini steber národu! Bog te živi! Bog te živi!

Véli moj cvet.

Ó spávaj in snívaj sladkó! . . .
 Počási, ti vétreč pomládni,
 Tihótno šumévaj, lehnó
 Čez grob mi predragi, čez hladni! . . .
 O spávaj in snívaj
 In pókoj nebeski te krívaj . . .
 Tu zunaj še vedno hrumí in šumí,

Sloním ob lipo sámcat záse
 In čakam . . . koga vender čakam?
 Mračí se že; sloním še vedno
 In mislim ter zamišljen plakam.

Pomládna noč. Blesté se zvézde,
 Dehtí vijole nežni cvet;
 Zemljó objemlje sèn čaróben,
 Sladkó počíva širni svet.

Porúšeni načrti! . . . Jeden
 Stojí še sam, ljubó gojén;
 Kar jih srcé sanjálo moje,
 Med vsemi najmilejši sèn.

1.

Prihaja, odhaja pomlád,
 In cvetje za cvetjem dehtí in miní,
 Rodí se, umira ž njim tóliko nád!
 Tu dóli je mirno . . .
 Nagiblje se solnce za tèmno goró,
 In mrak že léga na zemljo širno . . .
 O spávaj in snívaj sladkó!

2.

Lehkótno po zelenih vejah
 Večérna sárpica šumeva,
 In luna vzhaja tiho, nemo,
 V daljini béli križ obseva . . .

3.

Zamán si iščem jaz počítka.
 Okó roseče mi bedí:
 Spomin teží mi dušo jadno,
 Spomin o nji, ki v grobu spí.

4.

Oj, domovina! . . . Željam, mislim
 Jedíno tí središče si,
 Samótnega življenja méni
 Najdražje ti skrovišče si!

Jos. Ant. Klemenčič.

V provinciji na Ruskem.

Spisal dr. M. Murko.

Potni spomini in vtiski.

(Dalje.)

neki vási sem videl ta-le nadpis: »Škola IMPERATORSKAGO vospitateljnego doma« (najdenškega zavóda.) Sam po sebi mi ni bil nov; saj sem že tolikokrat videl, da tudi člen vsakega znanostnega društva, ki imajo naslov »Imperatorskoe« in so tudi vsa kolikor toliko državna, na svoji vizitnici dá tiskati to besedico z večjimi in razstavljenimi črkami, o uradnikih še niti ne govorim.¹⁾ Ali tukaj je ta najivnost, za katero mora cesar tudi na podobi biti večji nego njegova okolica, dotirana že do najvišje stopinje, takó debelih in velikih črk še nisem videl.

Dober mesec potem sem šel mimo moskovskega vseučilišča, na katerem je tudi »Imperatorskij« dvakrat večji od »universitet« z antiobrenovičkim Srbom, ki se zavaljo tega uči na Ruskem, in sem videl, kakó že tak nadpis (koliko še pa je hujšega!) vpliva tudi na rusofilskega Srba; vzbudil je v njem čustvo jeze in dal priliko hudim opazkom; jaz sem se vsaj samó nasmehnil. To je brezno, katero se še ne premosti takó skoro.

Ko sem dné 6. (18.) julija odpotoval, bilo je prelepo jutro, kakeršnega že dolgo nisem videl, ker po dolgem času je nastopilo res leto. Ne vem, je li to takó oživljalo moje srce, ali je delala samó priroda náme takó prijeten vtisek.

Imel sem namreč nepopisno veselje z nedogledno ravnino, s poljem, na katerem je dozorevalo žito (pšenica v tem kraji že ne raste), z zelenimi travniki, po katerih je ravno na mnogih mestih kósa cvetlicam pela smrtno pesem, in z gostimi lesi z malim drevjem. To je namreč vse, kar vidíte na dvajstiverstnem poti, sploh na vsem obzorji, katero doseza vaše okó, in to ima vendar svoje posebne lepote! Prijetnih čutov ne moti slaba cesta, če ne gledate nalašč njenega blata, sicer pa tudi kočijaž pridno izbira vselej lepši pot, ker jeden seženj v pravo od ceste, jeden seženj v levo tudi po travnikih, kaj pa to tukaj pomeni! Nekoliko neprijetno vplivajo v redkih vaséh ubožne kočé, zmerom lesene, neobeljene, niti omazane, nakopičene na

¹⁾ Treba pa je omeniti, da ta besedica ne rabi pri vsaki priliki kakor pri nas. Pis.

jednem kupu, kar je ravno nasprotno stavbi ruskih mest. Kakó je rokodelstvo pokrivačev tukaj razvito, dokazujejo strehe, na katerih je razstlana slama, prosto obložena z drogi. Dimnikov tukaj ne poznajo. Kaka mora biti notranjost hiš, videl sem potem na postaji v gosposki sobi priporočenega mi »traktira«, kjer sem pil čaj. Bog nas váruj take zamazanosti in raztrganosti in legijonov teh muh!

Na jedni iz poznejših postaj me je kar prestrašil berač, ki ni pal samó na kolena pred menoj, ampak tudi »čelóm bil«, da sem slišal udarec ob kamen. Spomnil sem se, kakó me je tudi streslo, ko sem prvikrat videl v Petrogradu Gogoljevega »Revizora«, h kateremu so pribežale trgovke tožit, ali se vsaj bolj z roko potikale tâl. Tu razumeješ, kaj pomeni »čelobitnaja«, kakor se je zvala prošnja k carju in sploh k višjim oblastnikom v dopetrovski Rusiji. Še danes ta po naših pojmi nedostojna vzhodna šega (grški *προσκυνησις*) ni iztrebljena, v mnogih krajih še kmetje pred uradniki »čelom bijejo«; v cerkvah pa je to itak znamenje prave pobožnosti.

II.

Na Volgi.

Kdor ni videl »matuške Volge«, ne vé, kaj je Rusija. Pojdimo tedaj tudi tja in prepričajmo se o resničnosti izreka: »Willst du den Dichter recht verstehen, musst du in des Dichters Lande gehen.« Vzrokov za potujočega filologa zatorej že dovolj, da združimo na tem potovanji koristno s prijetnim, ali pri meni je še poseben. Tudi v Kazan na Volgi se je zablodil rokopis »o sedmih modercih« ali modrijanih, kakor mi navadno pravimo, h katerim jaz prè osmega ali celó devetega iščem; takó zlobno opazko moral sem že nekolikokrat slišati, poslednjikrat tudi v Porečji iz nežnih ust.

Razven tega pa je po dolgem času vender nastopilo leto in kdo naj živi poleti v Moskvi? Vse beži iz nje na bližnje in daljne »dače« in meni je vsa bogata modrost, nakopičena po knjižnicah, zaprta. Zdaj morete le studirati, kaj je pervoprêstoljnaja stolica brez kanalizacije, kaj je nje prah ali pa nje blato. In takó sem po dvadnevnem prebivanji v Moskvi, kjer se hočem drugače ustaviti za delj časa, končno sklenil: »Ajdi dné 8. julija na Nižegorodskij kolodvor!« Že ta pot je zanimiv, saj imate iz sredine mesta dobro uro tja in čutite, kakó ogromno prostranstvo ono zajemlje. Vaš sopotnik iz gostilne vam tudi pohvali nove stavbe notranjega mesta: »Vot už sovsêm evropejskij gorod!«

Resnično! Vender skoro vas pripeljajo v take kraje, katere je že teže karakterizirati: hudobni ruski jeziki pravijo, da je Moskva »boljšaja derěvnja« (velika vas), drugi, posebno tujci, da je poluazijatsko ali celo azijatsko mesto. Da se res Aziji približujete, na to vas spominjajo na vse menj nego impozantnem kolodvoru mnogi Tataři, ki tudi potujejo v svoje Povolžje.

Vender pustimo za zdaj vse to, saj hočemo precěj dnij živeti v čisto drugih krajih, kjer bode novih vtiskov povsod zadosti. Žal, da je že zopet treba zapreti se v železničini vagon — za celih šestnajst ur. Ali kaj je to! Po ruskih pojmi — skok! Biti tri ali še več dnij zaporedoma v vagonu, to se zdi junaško le takemu človeku kakor meni, ki sem lani iz domovine popal naravnost na severovzhod od Moskve v Jaroslov. Nevernim Tomažem lahko mahoma poslužim z jasnim dokazom: z nami se peljata dve gospě štirinajst ur daleč na svoje »dače«, kjer živita poleti. Prišla jima pa je v glavo »mala šala« in odpotovali sta v Moskvo, bili tam celih šest ur, nakupili v »Pasaži« nekoliko trakov in takih ženskam potrebnih rečij, in še konfektov, ki so na Ruskem dosti bolj v časti nego pri nas, in ajdi zopet nazaj.

Kaj bi rekli pri nas komu, ki bi se meni nič tebi nič odpeljal n. pr. iz Celja na Dunaj iz kapriznosti, kakor te dve Rusinji? »Ruskija ženščiny!« Oglejmo si jih zaradi tega še bliže. Dobra misel je prišla starejši, moskovski »kupčih«, ki ima že boljšo polovico let, da, morebiti celó kanonično starost za seboj. Da je bogata, razvidite iz nje pripovedovanj o loži v »boljšom (velikem) teatrě« t. j. operi, in na sebi nosi zlatá in srebrá strašno mnogo, nje brasleti spominjajo že na verige največjega kóva. Oblečena je precěj po starem, ljubi stare zlate čase; dóba »krepostnàgo prava« (do osvobojenja kmetov 1861. l.) je bila prav lepa, ali sáma živí z vsem komfortom, katerega daje sodobna civilizacija in kadí — »papiroske« (cigaretke).

Kajenje med ženskami je v drugače čez mero konservativni Moskvi takó razširjeno, da se zdaj že temu več ne čudim; na boljvarih zažigajo cigaretke elegantne dame, tudi matere z deco pri sebi, na dvoréh in ulicah pa vidim takisto períce in take osebe v svoboden čas oblake proti nebu izpuščati, posebno ob nedeljah. Kadí tudi nje »podruga« (tovarišica), dovoljno mlada in vesela, ali tudi nerвозna, posebno zaradi tega, ker je, kakor že lahko razsodite, premalo spala; odšla je z dóma zapustivši móžu samó vest o svojem kratkem izletu. »Mužikov« (preprostih ljudij) se bojí. Nekoliko ima tudi prav; vsi, ki na postajah prihajajo in odhajajo, nosijo ga s seboj. V levo

namreč vidimo ogromne Morozovske fabrike — Moskovska in sploh notranje gubernije so središče posebno po uvedeni protekcijonizma bistro razvijajoče se industrije — kjer národ »guljajet«, kajti danes je tam kak mestni praznik.

Ruski delavec — takó mi objasnjuje moj že pri karakteristiki Moskve omenjeni sopotnik, inspektor E. realke v Vjatski guberniji (razven »direktorov« imajo ruske srednje šole še inspektorje«, ki imajo slediti posebno za dobrim vedenjem šole) — dela kakor živina, stori vam vse, če mu le znate pokazati, takó da se tudi ravnatelji in drugi fabriški tehniki njemu navadno čudijo, potreb pa drugih ne pozna, kakor to, katero danes uživa: potujejo drug drugemu v gosté »na čaj« in napijo se vódke »kak svinja«. In zdaj je ž njimi križ na postajah in v vagonih.

Jaz se le čudim, da se po ruskih železnicah ne dogaja več nesreč. Kakor v marsičem je svoboda po ruskih pojmih tudi na železnicah dosti večja nego pri nas. Iti smeš na vsak peron — v večjih mestih se razvije na njih o prihodu vlaka prava promenada — in stati »na platformé« prehodnih vagonov, katerih stopnice še zagrajene niso. Po takem je tudi možna naslednja podoba, o kateri sem kar strmel: na stopnicah nasprotnega vagona sedí delavec, ki ga tudi nese preveč, drží svoje visoke čevlje v rokah in gleda dobre volje v svet.

Kaj vam naj povem o tem svetu, katerega si tudi jaz ogledujem na vse strani; podoba zmerom jednaka: ogromno prostranstvo njiv, travnikov, pašnikov, lesov, močvirij in sploh neobdelanih tál, malo vasij s hišami, nam že znanimi; vozimo se tudi čez reke, ali kdo se bo tukaj brigal za take, kakor sta naša Sava in Drava; tudi konduktor jim ne vé imena, saj se še sam dolgo ne vozi po tej železnici, omike mu pa posebne treba ni, ker on z mnogimi drugimi ne gleda listkov, kaže po vagonih le pot »oberkonduktoru«. Kakor povsod na Ruskem, pogrešam hribov in dolin in visokih gorá in takó primerjam daljne oblake temu ali ónemu naših skalnih velikanov. To podobo izmenjajo le »stancije« (postaje), ki so semtertja tudi jako daleč narazen. Tu vidite ljudi, vsaj služabnike in tudi na najmanjši postaji »žandarma«. Pri kolodvorih so nasajeni navadno lepi vrti, celó sadonosniki. Večje postaje imajo čiste in lepo z umetnimi in tudi živimi cveticami olepšane »bufete«, kjer se prodajajo čaj in drugi napôji, pečenke in hladna jedila. Omeniti še moram, da je za komfort občinstva v vagonih mnogo bolj skrbeno, nego kjerkoli na zapadu. Tukaj je treba s tem računati, da so ljudje navadno dolgo na

poti in takó imate n. pr. v vsakem prehodnem vagonu umivalnico in stranišče tudi v tretjem razredu.

Zanima me sevéda tudi národ. Vélikorús je sicer povsod jednak, povsod jeden in isti ruski »mužik«, slabo oblečen in obut, navadno v »laptah«, v obuvalu, spletenem od lipovega lubja, neobrít in navadno tudi ne češe dolgih, na krajih podrezanih lãs, ali on je dober in pohleven do skrajnosti in prikupi se vam, kjer ga le vidite. V tem kraju sem opazil takisto bolje ohranjeno domačo nošo in od domačih pridelkov nego je to tudi na Ruskem na severu navada. Jaz se lani nisem mogel zadosti načuditi, prišedši iz domovine naravnost v Jarosláv, takó daleč na severovzhod v središče znamenitih jaroslavskih tkalcev, in vendar ves kmetski národ je bil v vási petnajst vrst od Jaroslávja že oblečen v razne fabriške »sitca«, »kumače« itd., ženske posebno so bile oblečene kakor kjerkoli pri nas, sicer ne s takó mnogimi janjkami in sploh skromneje. Tukaj pa vidim šele bolj ali menj »sarafan« in drugo starinsko nošo, ne morem reči posebno prikupno; prevezka čez sredino prs dela iz njih prava strašila. Ne morem se tudi prijazniti z »rusko rubáčbo« (srajco) pri moških, ki je navadno čez hlače spuščena, kar me zmerom spominja otročje mladosti, ko so nas z izrekom: »Platno na odajo nosiš!« opominjali, da srajca ni dobro zataknela. Imate pa tudi tukaj priliko videti veliko razliko med vélikoruskim in maloruskim plemenom. »Dačnice«, posebno gospodičine so oblečene po maloruski noši, ker je zdaj taka moda in ta obleka res prav praktična na kmetih, če hočeš laziti po leséh za góбами in raznimi jagodami. Tudi lepa je res ta noša: v raznih jarkih, vendar primerno sestavljenih barvah šita in vezena z bogato ornamentiko, vrat objemljejo ožrelja z mnogimi in raznimi »busami« (kroglicami); koketno glavico lepšajo cvetje in »lente« (traki). In takó se zanesete skoro v mislih k poetičnemu južnoruskemu národu, malo še znanemu in nam dosti bližnjemu.

Ker sem že o dačnicah začel govoriti, moram vam nekaj povedati tudi o dačah samih, katerih na poti sevéda tudi mnogo vidim. Na Ruskem poleti vse beži iz mest na kméte in tudi take rodbine, katere bi si tega pri nas ne mogle privoščiti. Tu je namreč prostora in lesa povsod dovoljno in takó se lesena dača kjerkoli in skoro lahko postavi; semtertja nahajate prav lepih z bogato lesorezbo. Navadno se zánje naravnost izbere les ali vsaj njegova okolica, posebno jelov, in vsaka večja rodbina ima navadno svojo dačo; sploh prijetnosti dovoljno, v Moskvi posebno, kjer šest železnic prevažá dačnike na vse strani, razven tega pa še »konke« (tramvaji) in že tudi »parovája

konka«. Samcu sevéda ni takó lehko kjerkoli se naseliti kakor pri nas, ker bi tudi s polnim žepom — stradál; rusko na rodbino omejeno življenje ni ugodno razvitju gostilnic, posebno s krščanskimi cenami, ne v mestu, še menj pa na kmetih.

Da nehoté pomislim na naše življenje, čisto drugačno, imam tudi na tem poti priliko. Z menoj se vrača v svoj Simbirsk na Volgi gospá, ki se je tri mesece zdravila v čeških mineralnih vodah, v Franzensbadu, Karlsbadu i. dr. (rabim že ta imena, ker čeških Františkovy lazní, Karlovy Vary bržkone pri nas tudi malo znate). Mene vselej zanimajo Rusi, ki so bili »za granico« in od vseh slišim več ali menj jednake sodbe. Da si naša znanka takega zgodovinskega in v vsakem oziru zanimivega mesta kakor je Praga ni ogledala, ne smemo ji zameriti; kateremu Rusu, če že ni slavist, pride káj takega na misel, če prepotuje tudi ves zapad? Da Čehi nimajo nikakih šol, temu mnenju se tudi ne smemo čuditi. Da sploh take dokaze o žalostni praktični slovanski vzajemnosti omenjam z ozirom na damo, delam zaradi tega, ker Rusinje navadno pretendirajo na učenost in visoko umstveno razvitje, o čémur se tudi pri nji skoro prepričamo. Ugajale so ji lepe stavbe, čistost, komfort v gostilnah, prisluga je prè zlata vredna; ali v tem življenji je takó »meločno« (malenkostno), vse takó na niti, vse takó preračunjeno. Da se kruh v gostilnah posebej računi, to jo je zmerom kar jezilo, »in ko bi deset krajcarjev pri obedu prištevali, da bi mi le ne bilo treba misliti, koliko kruhcev sem pojela«. Zakaj je treba razno zelenjád in sploh prikuho posebej računiti, to ji tudi ni jasno. Da je žena gostilničarjeva, ki ima tri velike hiše, navešana s ključi, takó da je od služabnice ne moreš razločevati, tega pa ona pač ne more razumeti in nese s seboj prepričanje, da se »Nemke« res za ničesar drugo ne godijo kakor za kuhinjo, za pletenje nogavic in za taka domača dela. Dà, široka je res »širokaja ruskaja natura«. Ne misli, da na zapadu kulturno življenje ni omejeno na »dvorjane« in bogače, ne vé, kaj je razvitje individualnosti z vsemi svojimi nasledki, ne briga se za to, da pri nas že prazne zemlje skoro nikjer ni in da je ona iz kraja, ki je žitnica Rusije in katerega graščáci (»simbirski poméščiki«) so najbolj v Evropi razširili pojme o »ruskih knezih«, ki so denarje torili na vse štiri vetrove, takó da je še danes celó Nemcem nevarno izdati svoj prihod iz Rusije: »to so Rusi!« in zánje so cene v dvoje, celó troje.

Kakó pa dela človeka takega ali onakega deželca in razni pogoji, v katerih živite, dokazuje nam jasno ravno ta gospá, ker njo si je ruski -- Nemeč vzel za ženo, čémur se zdaj ne more zadosti načuditi.

Da spoznamo še nekoliko razlik med Rusijo in zapadom, obrnimo se zopet k omenjenemu inspektorju, jako omikanemu in bistromnemu móžu, dobremu ruskemu patrijotu. Ruske realke so dobile ravno nov ustav in imam priliko razgovarjati se o tehnični omiki na Ruskem. Realna učilišča in posebno praktično obrazovanje še na Ruskem niso na visoki stopinji. Klasiki so po zmagi svoje zisteme sicer skoro sprevideli, da je še razven gimnazij bolj praktično obrazovanje tudi potrebno, ali od spoznanja do dela še je zmerom velik korak. Realk do poslednjega časa ni bilo mnogo in še te so bile jako različne; njih potreba se tudi ni posebno čutila, ker na Ruskem do poslednjih časov ni bilo mnogo industrije in obrta. Ko pa se je vlada odločila ustvariti jih z vsemi silami, bili so zdajci potrebni tudi ljudje za razne fabrike in zavode, ker samih tujcev ni mogoče naročati in bili bi tudi predragi. Bilo je tedaj treba pomisliti o vzgoji domačih tehnikov in takó so prišle zopet realke in ž njimi v duhu naše dóbe tudi razne obrtne šole na dnevni red. Realkam se je dal vsem jednak ustav, kakor navadno, po pruskem vzoru.

Raznim tehnikom in inženerjem se zdaj na Ruskem dobro godí. Ljudje, ki so komaj končali »Technilogičeskij institut« v Petrogradu in temu podobne zavode v Moskvi in Charjkovu — to so strokovnjaške šole, nikakor ne na stopinji naših politehnik — stopajo semterja naravnost za ravnatelje na službo. In zdaj je križ ž njimi. Teoretično so se mnogo učili, ali praktike nimajo nikake in najmanjše praktično vprašanje studirajo po vseh knjigah, preračunijo vse po vseh pravilih višje matematike, toda kakó je ta ali óni stroj postaviti, kakó mu streči, in temu podobnih znanostij pri njih ni; posestnik trpí škodo, poskusi še kaj, kar mu priporočajo, ali skoro je treba pozvati »kak eto ni grustno (žalostno)«, Nemca, Angličana ali Francoza, kateri sevéda ni iz šole naravnost dobil prvega mesta, ampak je moral vse izkušati od neplačanega praktikanta začéni in je tudi v dóbi svojih studij ogledaval si razne zavode v spremstvu svojih profesorjev in bival mnogokrat čez počitke kjerkoli na praktiki, »kaj tedaj Vi mislite o »gornjem institutu« v — Petrogradu«, vprašal sem jaz. »Sevéda on ni na svojem mestu, on bi moral biti kje na Uralu, na pr. v Ekaterinburgu in ne »na bolòtach« (v močvirji) v Petrogradu.« In res, predstavite si naše rudniške akademije v Příbramu, Ljubnem, Chemnicah na Dunaji! In vender je z Dunaja k raznim rudnim goram le jeden skok, kje pa je Petrograd in kje Ural ali Kavkaz, kamor pisma iz Petrograda pozneje prihajajo nego v Pariz. O Sibiriji že sploh ne govorim. Ali centralizacija in »samoderžavije« to zahtevata,

ne dopuščata umstvenih središč kjerkoli, vse to mora na vrvici biti v Petrogradu. Kaka ogromna bogastva ležé v Sibiriji zakopana in celó na svetlem, ali zastonj! Kakšno korist bi že davno prinašalo sibirsko vseučilišče? Ali jednaka bojazen stomilijone države, ki trepeče pred vsako mislijo o decentralizaciji ali najmanjšem svobodnem gibanji, odlagala je njegovo odprtje do letošnjega leta, akoravno so stavbe že bile davno končane, in še zdaj je za poskus uvedena samó medicinska fakulteta.

Pri takih razgovorih in mislih pripeljali smo se skoro v Nižnij Novgorod. (Dalje prihodnjič.)

O menjavi toplíne v Ljubljani.

Spisal Ferdinand Seidl.

(Dalje.)

Pridobljene nazore v ljubljanskih odnošajih razširimo in uglobimo, ako jih primerjamo vsaj z jednim južnejšim in z jednim severnejšim mestom. Izbrali smo za to Milan in Dunaj, ker sta obe mesti med ónimi, katera je Hann vzprejel v svojo razpravo.

XIII.

Verjetnost toplínske izpremembe presežajoče 2° C.

	Dec.	jan.	feb.	mc.	ap.	mj.	jn.	jl.	ag.	spt.	okt.	nov.	Leto
Milan	·25	·24	·23	·21 *	·24	·26	·27	·25	·17	·16	·14 *	·20	·22
Ljubljana	·45	·40	·32	·31 *	·25	·28	·26	·25	·24	·23 *	·26	·33	·30
Dunaj	·42	·42	·39	·37 *	·36	·41	·41	·39	·38	·30 *	·30	·34	·37

Verjetnost toplínske izpremembe presežajoče 4° C.

	Dec.	jan.	feb.	mc.	ap.	mj.	jn.	jl.	ag.	spt.	okt.	nov.	Leto
Milan	·06	·04	·02 *	·02 *	·04	·03	·05	·03	·03	·02	·02 *	·02	·03
Ljubljana	19	·14	·10	·07	·05	·05	·05	·05	·04	·04 *	·05	·09	·08
Dunaj	·11	·17	·13	·08 *	·09	·09	·08	·08	·10	·11	·06	·09	·10

Tu vidimo, da ima sicer Ljubljana pogosteje večje toplínske izpremembe nego Milan, vendar je v tej stvári na boljšem nego Dunaj. Velikost verjetnosti večjih izprememb se pomika preko leta toliko so-

glasno, da se čudimo, ker skoro ne bi pričakovali, da se ta števila, posneta iz le desetletnega opazovanja, že takó bližajo resnici. Verjetnost izprememb, sezajočih nad 4° C, je sevéda menj točno določena. Večje izpremembe so takó redke, da ne kaže računjati njih verjetnosti, zatorej naznanjamo le njih pogostost na leto. V Milanu niti dvakrat na leto ne nastopi izprememba nad 6° , a 8° ne prekorači; na Dunaji imajo na leto skoro 10 izprememb od dné do dné v znesku $6-12^{\circ}$, v Ljubljani skoro jednako število do 14° sezajočih. Večji del izmed njih pade v Ljubljani in na Dunaji na mrzlejšo letno polovico. (V zahodni Sibiriji in v notrini severne Amerike na leto v 50—60 dnéh toplína preskoči za 6° C in več, v trópah in ob njih skoro ne poznajo tolikih skokov.)

Dosedaj smo preiskavali izpremenljivost ne gledé na pozitivno znamenje ali negativno; posebnega zanimanja pa je vprašanje, kolikrat nastopijo večje negativne izpremembe, nagla ohlajenja. Število dnij, v katerih se je toplína za 5° ali več znižala nasproti dnevom prednikom, javlja ta-le mali pregled.

XIV.

Pogostost ohlajenj sezajočih nad 5° .

	Zima.	Pomlad.	Poletje.	Jesen.	Leto
Ljubljana	4.1	2.8	2.3 *	2.5	11.7
Dunaj (Hann)	3.0	2.5 *	3.4	2.6 *	11.5

Skupno število takih ohlajenj je v obeh mestih skoro jednako; razdeljena so pa različno čez leto. Ta števila nikakor niso še dovolj točna, ker so določena iz prekratke dóbe. Vender se dadó tolmačiti. Ljubljana nagiblje po zimi na močnejša ohlajenja zaradi léže v kotlini, ki nastanejo torej lokalno. V poletju pa váruje planinski zid silnih ohlajenj.

Gledé toplínske izpremenljivosti nam je še preiskati, kolikrat se menjata pozitivno in negativno znamenje, torej segretje in ohlajenje; z drugimi besedami, kolika je pogostost toplínskíh preobratov od dné do dné.

Ako se ne oziramo na njih velikost in prehode z ohlajenja na segretje, jednako poštévamo kakor nasprotne, kolikor presežajo 0.1° , tedaj zvemo nastopno:

XV.

Verjetnost toplínskíh preobratov.

	Zima.	Pomlad.	Poletje.	Jesen.	Leto
Ljubljana	0.43	.44	.45	.44	.44

Ta števila so že iznenadno točna, ker je pogostost poštevanih preobratov v vsaki letni dóbi zeló stalna,

Verjetnost teh preobratov je povprek na leto 0·44, torej je verjetnost, da se toplína od danes do jutri ne izpremeni v nasprotnem zmislu za več kakor 0·1° C, torej takorekoč da ostane na svojem poti 0·56. Stanovitnost toplíne od dné do dné je torej v vsem letu večja, nego verjetnost preobratov. Ta je po zimi najmanjša (0·43), v poletji največja (0·46), stanovitnost pa nasprotno po zimi največja, v poletji najmanjša. Pomlad in jesen posredujeta v pravem pomenu besede (0·44).

Vrednost našega znanja se povekša, ako izmed preobratov manjše, ne toliko vplivne prezremo in štejemo le óne znamenjske menjave, katerih absolutna vsota je dosegla najmenj 2°. Tedaj zvmemo:

XVI.

Verjetnost toplínskega preobrata
dveh stopinj in več.

	Dec.	jan.	feb.	mc.	ap.	mj.	ju.	jl.	ag.	spt.	okt.	nov.
Ljubljana	·33	·32	·28	·35	·28	·27	·33	·30	·33	·30	·26	·36
Dunaj	·35	·38	·38	·36	·31	·36	·36	·43	·37	·35	·32	·37
	Zima.			Pomlad.			Poletje.			Jesen.		Leto
Ljubljana	·31			·30			·32			·31		·31
Dunaj	·37			·34			·39			·35		·36

Dunaj je zopet zaradi primere pridružen iz omenjenega vira.

Izmed 44 toplínskíh preobratov jih torej povprek 31 doseza 2° in več; to je 70%. Vender je verjetnost tolikih skokov v Ljubljani vse leto manjša kakor na Dunaji. Največja je poleti (0·32), ko so nevihte najpogostejše in donašajo hladni zrak višjih slojev v nižíno, ki je dostikrat zeló razgreta. Jeséni in po zimi je število večjih preobratov nekoliko pomanjšano; na Dunaji sicer po zimi zopet naraste. Glavno najmanjšíno ima soglasno v obeh mestih (in menda po vsi srednji Evropi) pomlad, in v tej dóbi je mesec april, ki ima v mnogih krajih najmenj preobratov večjega zneska. V Ljubljani mu je mesec majnik jednak v tem oziru. Oktobra meseca so toplínski preobrati zopet jednako redki kakor aprila. Hitro potem pa njih število silno naraste, v preiskovani dóbi l. 1871.—1880. pade celó največje število v letu na mesec november (0·36). Sicer pa moramo opomniti, da pogostost preobratov za pojedine mesece ni toliko točno določena, kakor za letne dóbe.

Zanimivo je še zvedeti, v katerem razmerju je pogostost pozitivnih toplínskikh izprememb proti óni negativnih. In zatorej jo javljamo:

XVII.

Razmerje pogostosti pozitivnih toplínskikh izprememb proti óni negativnih.

	Dec.	jan.	feb.	mc.	ap.	mj.	jn.	jl.	ag.	spt.	okt.	nov.	Leto
Ljubljana	0·94	1·00	1·12	1·30	1·46	1·70	1·64	1·58	1·48	1·14	0·97	1·07	1·28
	*										*		
Evropa	0·79	1·00	1·05	1·16	1·19	1·39	1·25	1·15	1·06	1·00	0·87	0·87	1·06
	*										*		
	Zima.			Pomlad.			Poletje.			Jesen.			
Ljubljana	1·02			1·49			1·57			1·06			
	*												
Evropa	0·95			1·25			1·15			0·91			
										*			

Iznenadna istina je, da so v vsem letu segretja pogostejša, kakor ohlajenja; razmerje je povprek 1·28 : 1, ali 128 : 100; torej ugodneje nego v skupini mest Oksford, Pariz, Monakovo, Dunaj, Lipsija; povpreček te skupine navajamo namreč kakor Hann pod naslovom »Evropa«; tu pride na sto ohlajenj le 106 segretij. Vzrok razliki je kontinentalnejši značaj ljubljanski, zaradi tega število segretij in ohlajenj v Ljubljani še rase, ko v imenovani skupini že pada. To napravi, da nastopi v povprečku letnih dób največina segretij v poletju, najmanjšina po zimi, dočim pade v imenovanih mestih na pomlad, oziroma jesen.

Nadrobneje motreč gorenji pregled, pričakujemo, da bodo imela segretja svojo najvišino proti koncu pomladi in v početku poletja, proti koncu jeseni in početku zime pa najmanjšino. In res, največ segretij ima mesec majnik (1·70), oktober pa že zelo malo, najmenj pa šele december (0·97). Čudno je, da število segretij dosledno ne pada proti decembru, nego ostane novembra meseca ali jednako kakor oktobra (Evropa, 0·87) ali pa celo naraste (Ljubljana, 1·07).

Ne le pogostost pozitivnih in negativnih toplínskikh izprememb nas zanima, nego tudi njih velikost. Tudi ta iznenadeja:

XVIII.

Povprečna velikost pozitivnih toplínskikh izprememb.
Ljubljana.

Dec.	jan.	feb.	mc.	ap.	mj.	jn.	jl.	ag.	spt.	okt.	nov.	Leto
2·44	2·17	1·77	1·75	1·39	1·42	1·31	1·32	1·10	1·16	1·38	1·53	1·56
				*				*				

Povprečna velikost negativnih toplinskih izprememb.

2.38 2.12 1.77 1.88 1.67* 2.10 1.81 2.02 1.85 1.67 1.64* 2.15 1.92

Razlika.

0.06 0.05 0.00 -0.13 -0.28 -0.68 -0.50* -0.70 -0.75 -0.51 -0.26* -0.62

Le meseca februarija so oboje izpremembe jednake, spomladi, v poletji in jeseni pa so ohlajenja večja nego segretja, ker jih je (kakor je pokazal prejšnji pregled) tudi menj, tedaj zajedno ohlajenja v teh dôbah hitreje nastopajo in hitreje minevajo. Čudno je, da prav po zimi pozitivne izpremembe od dné do dné presežajo negativne (dcb. in jan.) ali pa so jim vsaj jednake feb.) Meseca marcija so oboje še prav zimske velikosti, negativne so dostikrat celó prav velike, takó da v desetletji l. 1871.—80. celó nadkriljujejo februarijeve (1.88 : 1.77). Takoj potem, aprila meseca, pa so oboje skoro najmanjše v letu, v naslednjem meseci zopet oboje hitro narastejo in sicer toliko, da za decembrom drugič vrhujejo. Doslej je pomikanje obojih števil soglasno, odslej ne več toliko. Po majniku segretja padajo, vendar so morebiti julija meseca večja nego junija, zaradi junijevega dežévja, glavno najmanjšino pa dosežejo avgusta (1.10); potem narastajo vso jesen proti zimskemu vrhuncu. Ohlajenja, pomanjšavši se meseca junija (1.81), se naslednjega meseca z nevihtami zopet okrepe (2.02), potem pa padajo proti oktobrovi najmanjšini; a le, da se takoj novembra hitro dvignejo.

Razlika med pozitivnimi in negativnimi izpremembami je v poletji v obče največja, a tačas raste od meseca junija, ko splošno dežévje in oblačnost skrajnosti umanjša, do avgusta, ko so ogretja v najmanjšini, ohlajenja pa še večja kakor junija meseca. Oktobra negativne izpremembe najmenj presežajo pozitivne, ker te že narastajo, óne pa so v poglavitni najmanjšini. Število segretij novembrovih preseza nasprotno za jeden dan, ona so celó močnejša nego oktobra meseca (1.53 : 1.38), a mnogo izdatnejši so upadaji; uspeh je najmočnejše znižanje topline v teku tega meseca. Ono preseza vse druge mesece, in absolutno je večje, kakor najkrepkejši narastaj toplinski spomladi. Koliko stopinj toplina v rednem tiru svojem vsak mesec naraste, oziroma upade, javili smo že (pregl. I.) (Dalje prihodnjič.)

Jezikoslovne mrvice.

Priobčil dr. K. Štrekelj.

(Konec.)

Vêrša, e, subst. f., koš, s katerim lové ribiči mehkužca, kateremu se latinski veli *Sepia officinalis*. Te besede omenjam zato, ker se mi je zatrjevalo, da Barkovljane tako govore (namreč z odprtim *e*^{em} pred *r^{om}*); pričakovali bi pa *vrša*, prim. Miklosich, Etym. Wtbch. 384: *verša*. Ako je to resnica, potem se *vêrša* gotovo naslanja na kako analogijo (narodna etimologija).

Vezêljevica, e, subst. f., *Clematis vitalba*; *vezêlje* (beri *vezêl-je*) subst. n. coll., isto. Obe besedi se govorita pri Fari, prvo izrekajo *vezâ-ljca*, drugo pa *vezâljê*. Tušek ima v Prirodopisu rastlinstva str. 8: *vezêla*. Koren je *venz*: stsl. vezati, nsl. vezati. Prim. še ruski *vjazêlo*, gen. *vjazeljá*, m., ime raznim rastlinam: *Coronilla varia*, *Medicago sativa*, *Lathyrus pratensis*, *Potentilla tormentilla*, *Vicia* (Dalb, Tolkovyj slovar^o 2 I. 347).

Vijek, vijeka, subst. m., Winzermesser (Celje). Nsl. je *vinjak* (Janežič s. v.). Besede omenjam zato, ker ima *j* za *nj* (ú), kar je še le na vzhodnjem Štajerskem, v Kajkavcih, pa tudi v beneških Slovencih navadno. Ali je v celjski okolici več takih primerov najti, ne vem. Tudi drugi Slovenci se palatalnemu *n-u* izogibajo in govore zanj navadni, 'indiferentni' *n* ali pa *ju*; *vinjak* n. pr. izgovarjajo Leskovčane pri Litiji, in skoraj vsi Kranjci *vinč*. Le malo Slovencev je ohranilo pravi palatalni ú, kakor ga imajo n. pr. Srbi.

Vilnica, e, subst. f., enoletna ovca (Temljine). Kako se ta beseda izgovarja, ne vem, ker sem jo dobil tako zapisano in je nisem sam slišal.

Vôjska, e, subst. f., menstrua (Gozd pri Trziču).

Vôlk, a, subst. m., Grünspan (Šmartno pri Litiji); Entzündung der Hautfalten am Gesäss, welche bei anhaltendem Gehen oder Reiten entsteht. (Po Kranjskem in Primorskem). V tem poslednjem pomenu je *vôlk* prestava nemškega *Wolf*; prim. srvn. *wolf*, Hautentzündung durch Reibung (Lexer, op. c. s. v.); isto nahajamo v tirolščini (Schöpf, Tir. Idiot. 820).

Vôlšêv, a, o, adj., od *volčêca* bolan (pri Fari, izréka se *wôwšêv*); *volčkov a, o*, adj., isto (v cirkljanskih hribih, izréka se *wôwčkarv*). Prvo je od *volčêč*, drugo od *volčêk*, dvoje imen za isto živinsko

bolezen. Iz volčičev nastane najprej vólčičev, vólččev in naposled vólščev. — Podstava besedi *volčič* je *volk*, stsl. волкъ. Prim. nsl. *vólk*, bolezen ‚gonorrhoea‘ (Janežič s. v.), in ravno kar razpravljano besedo.

Vortáti, vortám, verb. ipf., in die Höhe steigen: ribe wortájo (Barkovljane pri Trstu). Prim. ital. *urtare*, tržaški *urtar*.

Vrána, e, subst. f., Milz. Janežič pozna samo *vránica*. Prim. še Miklosich, Etym. Wtbch. 395: *vornü*.

Vredník, a, subst. m., *Cynanchum vincetoxicum* (pod Kaninom: *Le-topis Mat. slov. 1875, 222*). Podstava besedi je *vréd*, stsl. *vrědo* Leibschađen. Koren te rastline se je v prejšnjih časih sploh rabil v zdravilstvu.

Zátka, e, subst. f., Achsnagel, iglica (pri Fari). Nekod pravijo temu *línec*, gen. *línka* in *líneka*, kar je od nemškega *Lammagel, Länse*, srvn. *lun*; v nekem nemškem slovarji iz l. 1663 *lünne* paxillus; tirolski *luner, luniger* (Schöpf, Tirol. Idiotikon 493). Na Krasu pravijo zatki *pěšlj*, gen. *pěšlja*, m. Zdi se mi primerneje, izvajati to besedo od furl. *passèll* acciarino della ruota — kar je nastalo iz lat. *paxillus*, — kakor pa od lat. *pessulus*. Kratki naglas v besedi *pěšlj* se da za kraško narečje laže razložiti iz furlanskega naglaševanja, kakor iz naglasa v besedi *pessulus*. — *Zátka* je iz *zatoka*; prim. Miklosich, Etym. Wtbch. 368: *tük- 2*.

Zatrúti, zatrújem, verb. pf., ausrodén, vernichten (einen Wald, Miren pri Gorici). Prim. stsl. *trúti, trovq, trujq* absumere, nsl. *otruti*, vergiften, poljski *zatrúć* isto. Pogl. Miklosich, Etym. Wtbch. 363: *trú- 1*.

Žegenpanj, a, subst. m. — V národni pesmi slovenski o novorojenem otroku, kateri ne more priti v nebesa, omenja se drevo *žegenpanj*. Pesem je zapisal Oroslav Caf; natisnena je prvič v Janežičevem »Cvetji slov. naroda« 47—51, drugič pa v »Črticah« Jožefa Pajka. str. 139—142. V »Cvetji« je tiskano *žegengrajn*, v »Črticah« pa po Cafovem rokopisu v Vrazovi ostalini enkrat *žegenbajn*, drugičkrat *žegenpaju*:

»Tam boš našla drevjiče,
Drevjiče, drevjiče žegenbajn. —
Duša se je okol obrnula,
Ino je hitro dirjala
No se je milo jokala.
No je šla na polje rumeno
K temu drevju žegenpaju.
Tam je ona sedela,
Da je minulo sedem let,
Sedem let, osmega pol.«

Kaka rastlina je *žegenpajn*? Vse kaže, da je beseda vzeta iz nemščine; prim. *Segenbaum*, *Segelbaum*, *Säbenbaum*, *Juniperus Sabina* (Schmeller-Frommann II. 238). V bavarščini se to drevo imenuje *Sefelbaum*, *Sefler*. Moči njegove so tudi našemu narodu znane. Kakor mi je zatrjeval prijatelj medicinec, v prejšnjih časih ni smela nobena vas imeti več ko eno samo tako drevo, ker so je ženske zlorabile, ali so je vendar neobhodno potrebovali o marsikateri bolezni. Ali da bi ravno ta zdravilna moč bila povod, da so Nemci prekrstili drevo v *Segenbaum*, to je malo verjetno. Mariveč imamo tukaj zopet opraviti z narodno etimologijo: iz oblike *Sebenbaum* — katera stoji namesto *Säbenbaum* (kar se je brez vse težave razvilo iz **Sábine*, *Sábina*, ko je bil po analogiji drugih nemških besed naglas preskočil na deblo) — napravil je nemški narod *Segenbaum* zato, ker mu prva polovica besede ni bila jasna. Andresen, Ueber deutsche Volksetymologie⁶ 93, 96 misli sicer, da je tisti, ki je to besedo pretvoril, storil to z jasnim namenom in zavestjo, in da je ta mož p. Abraham, (gl. spodaj citat iz Schmellerja). Ako pa vidimo, da je nemški narod to besedo drugod na različne besede sprevrgel, med drugim n. pr. v *Lebensbaum*, in da so tudi Škotje pre naredili *Sabina* v *saving-tree* (save-rešiti, tree-drevo), in da je naposled po Tirolskem beseda *Segenbaum* še v narodu navadna (Schöpf, Tir. Idiot. 665), smemo pač soditi, da so Nemci to besedo imeli v ti obliki pred p. Abrahamom, posebno če pomislimo, da jo je on rabil samo v prenesenem pomenu. — Pri Schmeller-Frommannu najdeš to-le, II. 23: »Gibst du dem Vieh zu trinken, so leg geweihte Palm-Pelzl und Sevelholz ins Wasser«; II. 238 pa je citat iz znanega p. Abrahama: »Wie oft ist der Ehestand ein Wald, in welchem alles Holz wachset, ausser der Segenbaum nit.«

Pri ti priliki omenim še, da najdemo paralelo zgoraj imenovani slovenski narodni pesmi — v Cafovem rokopisu se nahaja še ena varijanta — tudi pri sosednih nam Čakavcih v Istri. Znani čakavski Vuk Karadžić, *Ž. Volčič*, bivši župnik v Ceróvlji, zapisal je eno pesem in eno povést ali »povedico« (kakor pravijo Istrani), kateri obsegata to isto snov. Pesem najdeš natisneno v Slov. Glasniku I. 1858, 118—119, »povedico« pa v Slov. Glasniku XI. 1865, 152—153. Obé se jako ujemata sè slovensko legendo, samo da ni v pesmi ničesar najti o drevesu, pod katerim naj bi otrokova duša sedela in se vicala; v povesti pa se pravi: »Hodi, hodi z Bogon, ti malo dite, još nisi materinu muku zaslužilo;

hodi va onu črnu goru, kadě je ono *drivec škeripajdrivec*, i ondě prebivaj trideset i tri lita, i trideset i tri dane, i trideset i tri ure, i trideset i tri minute.« —

Ločiti moramo od *žegenpanja* besedo *žičenpanj* *Rhododendron hirsutum* (Erjavec v Letopisu Mat. slov. 1875. 222). Za *rhododendron hirs.* piše Tušek *ravš* in *dragomastnik* (Prirodopis rastlinstva² 94); prvo je iz nemškega *Rausch: Alb-Rausch, Alpen-Rausch die Alpenrose, Rhododendron hirsutum* (Schmeller-Frommann II. 155). Morda bi *žičenpanj* utegnila razložiti istega Schmellerja opomnja, da se ‚im Einfischthal‘ *rhododendron hirsutum* imenuje *Schussie* (Schmeller-Frommann II. 157).

Žiljstan, a, subst. m. — J. Tušek, Pripovedke iz Martinivrha v Slov. Glasniku II, 1858. 97, 98 piše: »Med robovjem in skalovjem . . . samo stari gadje stanujejo, ki delajo imenitno stvar *žiljstan* . . . Žiljstan je tako čudna stvar, da nobeden ne vé nič gotovega povedati od njega. Pravijo, da je podoben čudno pisanim kroglicam, ki so vkup nabrane, kakor jagode v molik. Kdor dobi žiljstan, ima vsega obilo, kar če.« — Beseda je očevidno nemška, gotovo tudi vraža. Primeriti se dá *Segelstein* *magnes*, v nekem nemškem slovníku iz l. 1618. pri Schmeller-Frommannu II. 238; dalje *srvn. sigestein, sigelstein Stein von wunderbarer Wirkung, welcher nicht nur Sieg, sondern auch Schönheit, Jugend etc. verleiht* (Lexer, *Mittelhochd. Handwörterbuch* s. v.). Tudi slov. *žiljstan* ima take in enake moči: »Položi ga v žito, nikoli ti ne bo žitnica prazna; primi ga z denarji v roki, ne bo ti prišla kača v mošnjo. Če bi ga prišla kaka deklé, bi dobila potem koš otrok: z eno besedo, ž njim imaš tudi vsega, česar ti srcé poželi.« Tušek l. c. Ž njim uganjajo hudobije tudi stare babe, kakor se vidi iz citata pri Schmeller-Frommannu II. 238 po starem nemškem rokopisu *menihovskem*: »Hüt dich (o Jungfrau) vor den alten weiben die plosen tond den *sigelstein* und alle posshait treiben vil oft ein maid nun kumpt zu laid von alter weibe klaffen.«

Živ lub pravijo Prifarci tistim najmlajšim delom luba ali lika, kateri so najbliže najmlajšega lesá ali beline; *der feinste Bast*.

* * *

Kratice, katere sem v tem spisu rabil, so občno znane, vendar hočem povedati, da je: *bav.* bavarski. — *ben.* benečanski. — *č.* češki. — *frank.* franški (fränkisch). — *furl.* furlanski. — *usl.* novoslovenski.

— *nvn.* novovisokonemški. — *r.* ruski. — *srb.* srbski. — *svn.* srednjevisokonemški. — *stsl.* staroslovénski. — *stvn.* starovisokonemški.

Naposled opozarjam še na to: ` nad glasnikom zaznamuje kratki naglas, ´ pa dolgega. — *ê* je dolgonaglašeni odprti *e*, *ô* pa dolgonaglašeni odprti *o*. — *ě* je znamenje stsl. jati (ѣ). — *z* znači v besedah, ki so dijalektično zapisane, tisti *e*, ki se glasi kakor drugi *e* v besedi *plětem*. — *γ* je podoben nemškemu *h*. — ` je znamenje koroškega *k*. — *v* v dijalektično zapisanih besedah je znamenje za Lepsiusov *g*. — *w* pomeni soglasniški *u* (u). — Druga znamenja in druge kratice pogodi vsak sam.

Na konci se mi zdi še potrebno, nekaj popraviti, nekaj pa dostaviti. Besed *krœvelj*, subst. m., Grabeisen, Krummhaken, in *krœvlja*, subst. f., Ofengabel, Ofenkrücke, ni sméti izvajati iz *krivü*, ker sta ti besedi tuji, vzeti iz nemščine: *nvn.* *Krauel*, Art Gabel (Grimm, Deutsches Wtbch. V. 2083); *bav.* *Krauel* Werkzeug zum Krauen, Kratzen, Kralle, Klaue, Haken, Gabel mit gekrümmten Haken; *Mistkrœul* zweyzackiger Haken zum Abladen des Mistes (Schmeller-Frommann I. 1357); *svn.* *krœuvel*, *krœvel*, *krœul*, *krœul*, *krœul* Kräuel, Gabel mit hakenförmigen Spitzen, Klaue, Kralle (Lexer, Mhd. Handwbtch. 135); *stvn.* *chrouvil* dreizinkige Gabel, Kralle, Klaue; nizozemski *kraauvel* Forke, Gabel, Kralle, Fingernagel (Kluge, Etym. Wtbch. d. deutschen Spr.³ 182: krauen). Ločiti pa bo treba od teh besed *krœvlja*, subst. f., v pomenu das Bugholz beim Schlitten, ki utegne res biti iz *krivü*: prim. *krœvina* pri saneh Seitenkrümmung (Miklosich, Etym. Wtbch. 141: krivü). — Beseda *loputnik* se rabi v Otaležah v pomenu ‚Kehlkopf‘: ima glasán lapùtnk: er spricht sehr laut. — Po pomoti stoji v stsl. besedah dva ali trikrat *ê* namesto *ě*, v dijalektično zapisanih besedah pa stoji včasí nenaglašen *e* za *z*.

V slovo.

Pa bodi! Grem. Ljubezen mlada,
Pomladi sèn in z nado nada,
In sad in cvet . . . za mano vsè.
Čemü solziti se, deklè?
Naj i bridkost neznosna je,
Usode moč nesproсна je.
Kaj mar so nji solzé, prošnjé,

Kaj mar je nji, če mrè sréc?
Uteši se! Ne joči ti,
Solzá, deklè, ne toči ti,
Sicer še méni bi okó
Solzó porósilo grenkó . . .
Tu rôko, ná! Zdravstvuj! In hodi
Pot mírna svoj in — srečna bodi!

Clausus.

„Rošlin in Vrjanko.“

Povest.

Spisal Janko Kersnik.

X.

Lepi dnevi prijaznih počitkov so potekali prijateljema naglo, kakor ura. Nekoliko tednov še, in treba bode jemati slovó od zelenih, tu in tam že malo rmenkastih brd in goric, treba se bo ločiti od rdečih usten mladih déklic, okrog katerih se je poleg petja, lova in pitja, ob izletih in tudi ponočevanji sukalo življenje teh mladih mož.

Polkovnica Hahnovka je bila nenádoma s hčerko odpotovala. Dejala je, da jo rodbinske razmere silijo k temu, da je prejela brzojavko, in vse prigovarjanje sestričine Podgorske je bilo zaman. V istini pa je bila povod temu naglemu odhodu odkrita izpóved Pavlova, kaj in kakó sta govorila z očetom o njegovi razmeri z Zorko. Pavel je sicer kolikor móči odločno, ali v istini vender malodušno trdil, da Zorke ne pusti — prejšnji večer je bil prebil zopet do polunoči pri Vodétu — in zagotavljal je, da se oče premisli, da mu ljubezni ni prepovedal, a da le ne dovoljuje »sedaj še« resne obljube — toda polkovnica je dva dni potem odpotovala, in Pavlovo pismo, ki je kmalu potem dospelo na Grič za Zorko, vrnila je Podgorska s hladno opazko, da sorodnic ni več tam. Na Dvoru se Hahnovka niti poslovila ni; Podgorska jo je opravičevala z nujnostjo Aninega pôsla, akoprem ni povedala, kakov je ta pôsel. Major si je veselo mël roke, kadar je bil sam, s sinom pa o tej stvarí ni črhnil več besedice. Le gospá Lorica je znala o vsem, vender v nji ni bilo videti posebnega zanimanja.

Doktor Božan je tudi že pogostoma govoril o vrnitvi na Dunaj in v jednomer prigovarjal majorki, naj pride s soprogom po zimi tja, kar je gospé Lorici jako prijalo. A Ivo ni obljubil ničesar. V obče pa majorka ni tolikrat obračala svojih očij za Vidom, in dasi sta bila mnogokrat samá, vender ni bila govorjena nobena beseda, ki bi pričala o prvotni koketeriji med njima.

Nekoč sta se Vid in Pavel odpravila še na pohod h gospodu Tomažu. Bilo je v četrtek — ta dan je bil duhovnik skoro popolnoma prost nujnega pôsla — in kakor že rad nanese slučaj, namerila sta se tam prav pred farovžem na ranocelnika Štupo.

»No, ta bo pa lepa!« vzkliknil je ta po svoji navadi ter ropotal po stopnicah naprej klicat župnika.

Gospod Tomaž je imel vedno vsega dovolj in vedno najboljšo voljo, takó gostoljubno, kolikor móči, ustreči vsakomu.

»Sedaj pa kàj pametnega povejte, gospod Štupa!« dejal je župnik po obedu, katerega je velel v naglici napraviti svojim góstom, ter natočil vino iz »tretjega sóda«; iz »prvih dveh« so ga bili pokušali in pili že med obedom.

»Čakajte, kadar bomo pri »petem«, grohotal se je ranocelnik.

»Tedad že ne boste mogli pametno govoriti, gospod doktor,« zasmijal se je Pavel.

»Ste li že kdàj čuli neumno besedo iz mojih ust?« jezil se je óni.

»Nikdar, nikdar!« trdili so vsi in gospod Tomaž je znova napolnil zdravnikov prazni kozarec.

»Stojte, gospodje, da boste zadovoljni z menoj!« nadaljeval je Štupa in užigal smodko. »Sinoči sem bil v mestu, in tam sem zašel med sáme narodnjáke; pri Pirci smo sedeli, nekoliko gospodov profesorjev, trije uradniki, gospod notar in odvetnikov koncipijent in — sam ne vem več, kdo je bil še navzočen! Prav dobro smo se imeli!«

»Koliko ste izpili?« vprašal je Vid s hudobnim naglasom.

»Jaz? Jaz? Tega jaz tudi ne vem. Drugim pa ne gledam v grlo. Toda — dobro smo se imeli.«

»Kaj je bilo — takega?« vpraša Tomaž.

»Čakajte, potrpite — vse pride na vrsto!« menil je ranocelnik in znova užigal ugaslo smodko. »Poleg nas je sedelo nekoliko mladih gospodov — samí študentje, visokošolci so bili — kakor Vi, gospod pl. Lukič!«

»Ali ste jih poznali?«

»Sevéda, sevéda! Pa to je vse jedno! Pri naši mizi je nekdo omenil, da se danes tam na Štajerskem nekje, v Ljutomeru menda, praznuje posebna slavnost.«

»Oh, Vid, glej, pozabila sva!« vzkliknil je mladi Lukič in skočil kvišku.

»Hehehe!« grohotal se je kirurg; »ravno takó je bilo, ravno takó!«

»Kaj?« de je gospod Tomaž.

»Tam v mestu je bilo ravno takó! Hehehe!« Štupa je hotel počiti od smeha.

»Lehko šc pošljeva v mesto!« silil je Pavel; »tu se bo dobil kakšen dečak, ki poteče tja; sedaj je še zgodaj.«

»Dobro!« menil je Vid in Pavel je hitel ven.

»A kaj je vender?« silil je župnik, ki vsega ni mogel umeti.

»Brzjavit morava tja — pozdrav! Dijaško veselico imajo!« odgovoril je Božan in na pol nejevoljen, na pol obradoščen gledal rano-celnika, ki je med vednim smehom izpraznil naglo dva kozarca.

»Hehehe, takó je bilo tudi tam! Pozabili so, in ko so z naše mize čuli glas o veselici, hitro so jeli pobirati po groših, da bi dobili in sestavili brzjavko. Jeden je bil med njimi, tisti dolgi medicinec Hudobrdnik, tistega so taksirali, da mu treba dati cel belič, ker ima takó dolgo ime — kajti podpisali so se vsi — in potem so se kregali in psovali — hehehe! »Živela Slovenija! Živela vzajemnost!« so brzjavili.

Gospod Tomaž se je smijal, Vid pa je jezno nagrbančil čelo.

»In kaj ste storili vi narodnjaki, pri svoji mizi?« vprašal je pogljiivo.

»Mi? Hehehe! Mi smo tudi hoteli brzjaviti! Koncipijent je izprožil misel, in jeden gospodov profesorjev je pritrđil, a drugi je dejal: Kaj bomo tam med temi mladiči? Uradniki so izjavili, da se ne podpišó, in notar je koncem predlagal, naj rajši igramo »sveto resnico.«

»In Vi?«

»Jaz sem bil prvi za »sveto resnico!«

»In potem ste pa pili in pili in — «

»Hehehe! — in peli smo koncem vsi skupaj, študentje tudi z nami, tisti dolgi njim na čelu, in klicali smo: »Živela Slovenija!« Pa jaz nisem Slovenec! Nikari tega ne mislite! Hehehe!« končal je rano-celnik.

»Živela Slovenija!« zavpil je Vid in udaril s kozarcem ob mizo, da se je razletel na drobne kosce.

»Mirúj, Vid!« vzkliknil je duhovnik skoro strahoma.

»Mirúj, mirúj!« klical je Božan in planil od mize, Pavel pa, ki je ravnokar vstopil, obstal je med vrati; »mirúj, in poslušaj, in gleda, kako pódlo je vse — kje so naši vzori? — «

»Ti, Vid, in — vzori?« dejal je počasi gospod Tomaž.

»Dà, jaz — in jednega imam — vse drugo je nič; pa ti, ti — Tomaž — saj imaš ti tudi samó jednega — pa moj ni!« pristavil je Božan.

»Kaj pa je vender?« vprašal je sedaj Pavel ter pristopil k mizi.

»Nič, nič, gospod baron! Hehehe! Jaz ne vem, kaj so vzori! Tu sédite in pijte! Živela Slovenija!»

»Živela!» vzkliknil je mladi Lukič; »takó sem tudi sedaj brzojavil.« —

»Zadnji prizor je bil vendar slabo vplival na vso družbo; pravega veselja in radostnega razgovora ni bilo več in Vid in Pavel sta se kmalu odpravila domóv. Štupa bi bil še rad sedèl, a ker nihče drug ni hotel, in je župnik tudi dejal, da jih spremi do Dvora, odšli so vsi.

XI.

Domá na širokem prostoru pred gradom je ogledoval major dva mlada, iskra konja, ki mu ja je bil prignal na pródajo konjár Tinček, znan mešétar iz sosedne vasí.

Ko je dospela óna družba z gospodom Tomažem na čelu, sedláli so ravno visokega sirca z majorjevim sedlom. Mladi konj tacega očito še ni nosil, kajti hrpal je in se vzpenjal, da sta ga mešétar in hlapec imela dovolj opravka krotiti, držéč ga ob uzdi. A vsi domači so bili kónj vajeni, in tudi gospod Tomaž je imel rad iskro kobiló v svojem hlevu, zato se nobeden ni bal, da bi mogel konj kàj storiti, razven ranocelnika Štupe. Ta pa — vino mu je bilo že zdavnaj izpuhtelo — stisnil se je med grajska vrata in je šepetal gospé Lorici, ki je sedela na kameniti klópi poleg:

»Oh, ti konji, ti konji, to so mrcíne! Jaz bi ne sédel nánj! Celó vozim se nerad s tujim, neznanim konjem!»

»To Vam je pravi slavonski konj!» govoril je konjár Tinček in udaril sirca nekolikokrat po iztegnenem, lepo ukrivljenem vrátu. »Gospod major, na vsem Dolenjskem mu ga ni para.«

»Sédla še ni vajen!» dejal je major.

»I, kaj pa da ne? Isker je, isker, zato se obotavlja! Videli bode, kakó nosi!»

»No, zasédi ga!» velel je Ivo.

Konjár se je naglo ozrl na vso konjevo opravo, je li v rédu, vzél vajeti v levico in bil skokoma v sedlu. Po par skokih je bil sirec krotak kakor jagnje in Tinček ga je vodil z vso svojo umetnostjo po širokem prostoru.

»Lep konj!» šepnil je major na pol záse, na pol obrnen v Pavla in Vida, ki sta stala poleg.

»Čiste noge ima, in kakó se nese!» pritrdil je gospod Tomaž, kateremu je prizor jako ugajal.

»Jaz premalo umejem o tem!« menil je Vid in se obrnil k majorji, ki je tudi z zanimanjem zrla na lepo žival. »Se li ne bojite, milostiva?«

»Oh, jaz? Kaj bi se bala?«

»Mrcína je, mrcína!« rekel je Štupa in stopil je za dva koraka nazaj za véžine duri, ker je Tinček jahal ravno proti njemu.

»Tega kupimo, očče!« silil je Pavel.

»Čakaj!« zavrnil je Ivo. »Tu dôli jahaj, Tinček, do Krke, do vélike ceste in nazaj!« velel je konjárju.

Ta je storil takó in dirjal nizdolu po grajski cesti.

Vsi so šli za njim na rob planote, odkoder se je lahko videla vsa cesta.

Tinček je dobro opravil; tam, kjer je tekla grajska pot v véliko cesto, ustavil se mu je bil sicer konj za trenutek — takoj naprej, nekoliko sežnjev daleč je molela velika bela skala kvišku — a konjár je naglo obrnil sirca in po tem najprej v kratkem kolopu, pozneje v lahnem diru spèl proti grádu.

Vse je bilo zadovoljno; celó Štupa, ki je sedaj stal za široko lipo, kimal je: »Mercína je lepa!« Major je šel nekolikokrat okoli konja, velel privzdigniti sedaj to, sedaj óno nôgo. in pogledal še jedenkrat zobé.

»Dàj mi bič!« velel je Pavlu.

Ta je nosil navadno kratek jahaški bič s seboj,

»Pustite mene!« silil je Pavel ves v ognji in strasti, da bi sam poskusil konja.

»Ne, pozneje!« zavrnil je major.

Majorja je stopila bliže in vprašala:

»Mu je li upati?«

»I, kaj pa, Lorica!« smejal se je Ivo.

Tudi ona se je nasmehnila. Nobenemu niti v mislih ni bilo, da je kàj nevarnega v tem, ako Ivo poskusi jahati tega konja.

»Jaz bi ne sédel nánj!« oglasil se je jedini Štupa.

»Vi pa na nobeno kljuse ne sedete, kàj-ne?« zavrnil je s smehom Ivo, in v tem je bil že v sedlu.

Major je bil véšč jahač, in pod njim je kazal konj, nosèč ga po širokem dvoru, še mnogo jasneje svojo prirodno lepoto. Premerila sta nekolikokrat prostor góri in dôli, a potem ga je vodil Ivo po poti nizdolu proti véliki cesti, Staremu oficirju je mladostni ogenj prešinil

žile, ko je sedel zopet na mladi iskri živali — svojih je bil preveč vaju — in njegov ogenj se je prijel tudi mladega konja.

Proti véliki cesti, kjer se je grajska pot že bolj vzravnavala, spustil je major konja v iztegnen dir in gledalci zgoraj na robu dvo-rišča so zrlí z veselím občudovanjem za njim.

A kaj se je zgodilo zdaj! Krik, glasen, nepopisen vzklik iz vseh ust je zazvenel góri z róba.

Konj je bil s svojim jahačem pridirjal do vélike ceste, in tam še nekoliko skokov dalje, kjer je na pol v ovinku skrita zamolela hipno óna bela, visoka skala kvišku. Tu se je konj v divjem skoku vrgel na desno na okoli, in major, nepripravljen in nevéšč tej konjevi plašljivosti, pal je, preobrnivši se v zraku, na óstro kamenje pod skalo.

»Joj — Jezus — Marija!« vzkliknila je bila majorka in po par korakih, ki jih je hotela storiti za drugimi, ki so vsi hiteli, tekli nizdolu, zgrudila se nezavestna na tla.

Oni pa so, ne da bi kateri izpregovoril, tekli dóli, najsprednji Pavel.

»Oče, oče!« zajecal je, dospevši do majorja, in padel poleg njega na kolena. Vid je bil drugi, za njim pa Tomaž in ranocelnik. Konjár Tinček se ni zmenil za vse, nego tekel za konjem, hlapec pa je ostal pri ónih.

»Oče, oče!« vpil je Pavel, ranocelnik pa je sam bled kakor po-beljena stena in tresoč se kakor trepetlika, iskal žilo ponesrečencu.

»Je li mrtev?« vprašal je duhovnik, in tudi njemu se je tresel glas.

»Mrtev!« dejal je zdravnik in še jeden pot s palcem potegnil krvavo trepálnico raz majorjevo okó, ki ni več videlo.

»Mrtev!« ponovil je sedaj skoro takó, kakor bi bil v uradu, in otrkaval prah s kolén, ker je bil pokleknil na cesto.

Vid pa je stal za korak ob stráni, tudi on bled, prestrašen in ném in upirajoč okó v krvavo lice nesrečnega majorja; v tem pa mu je vzhitel pogled nehoté, nevedé v stran góri proti belemu grádu, kjer je ravno sedaj popoludánsko solnce takó jasno odsévalo od širokih óken grajske kapelice.

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

VII.

Slavia italiana.

Le vicinie.

Spisal odvetnik Carlo Podrecca, natisnil Fulvio Giovanni v Čedadu 1887. l. 214 str.

Podreka je bil že l. 1884. izdal prvi del svoje »Slavije italijanske«. Ker je pa to knjigo zadela precjž stroga kritika (med drugim tudi v »Ljubljanskem Zvonu« l. 1884. str. 761.), hotel je g. Podreka z drugo knjigo svoje prejšnje nedostatke deloma popraviti, t. j. marsikaj dodati, česar v prvem zvezku ni bil omenil, ker se ni mogel za to odločiti, da bi bil prvi svoj spis predelal in po nasvetih kritike preuredil. Nova knjiga tudi sicer še ni popolna, ali ž njo nam je g. pisatelj, ki je kot goreč rodoljub Slovencev že dovolj znan, podal res izvrstno delo, ki zasluži vso pohvalo in posebno zanimanje od naše strani. Za folkloristiko beneških Slovencev je v tej knjigi toliko novega povedanega, da g. Podreka zasluži popolno priznanje vseh Slovencev.

Še posebej zanimiva pa je Podrekova knjiga za slovenske pravnike, kakor se že lahko posname iz naslova samega: »Le vicinie«, t. j. soseske, male srenje. Beseda »soseska« (od sosed) je tudi bližnjim Tolmincem še v prvotnem pomenu znana in med njimi pomenja »v sosesko iti« toliko, kot »k zborovanju iti«. Ker je knjigo spisal jurist, zdi se nam čisto naravno, da se v nji več čita o pravnem življenju beneških Slovencev, kakor o zgodovini, zemljepisji, jeziku, narodnih običajih itd., čeravno je tudi o teh predmetih premnogo opazek po knjigi raztresenih. Glavna nje naloga pa je, pojasniti nam prvotne pravne nazore beneških Slovencev in pojasniti nam njih slobodomiselno, na popolni enakosti osnovano ustavo.

Dočim se je bil Podreka v prvem svojem delu oziral samó na dve dolini (*landrijsko* in *nijersinsko*) beneške Slovenije, razširil je sedaj svoj thema vsaj nekoliko, t. j., spominja se vsaj deloma tudi *Rezijske* in *Možnice* (Moggio).¹⁾ Vender pa pogršamo tudi v drugem delu še zmerom opisa *idrijske* doline, potem okolice *atlemske* in *faidske* (Faedis), kjer po gorah še vedno stanujejo čisti Slovenci. Takó se Podreki tudi še sedaj lahko očita, da je napis knjigi preobširen in da več obeta, kakor v resnici po-

¹⁾ Druga Možnica leži v ravno isti zemljepisni širini na goriški strani, t. j. globoko dobro na severni strani bolškega Rombona, po katerem teče potok Možnica v loško Koritnico in kjer stoji nekaj raztresenih hiš.

daje. To moramo pa obžalovati, ker je gotovo ravno g. Podreka najsposobnejši, podati nam popolni okvir »Slavije italijanske« in ker se ne ponuja vsak čas prilika, take opise pošiljati med svet.

Ta spis neče biti samó navadna ocena Podrekove knjige, nego ker je tudi za širše kroge takó zeló zanimiva, razširila se bode ocena v kratak izpisek omenjene knjige in gotovi smo, da vsak, kdor ga prebere, bode vesel tega izpiska.

Podreka je posvetil knjigo svojo *Nji* (»A Te« — Tebi!) Sama ta beseda je zadosti jasna na knjigi, ki nosi naslov »Slavija italijanska« in katero je spisal takó vzoren rodoljub, kakeršen je Podreka. Po kratkem, površnem, ali živem opisu tál, na katerih bivajo beneški Slovenci, poudarja g. pisatelj hitro značaj soseske, ali kakor jo Podreka nekolikokrat napačno imenuje: »županije«, dočim spominja pravi slovenski izraz sosednja šele na str. 103., potem ko je že skozi polovico knjige govoril o nji. Soseska je namreč zveza vseh prostih, jednakopravnih mož (uomini), ki še niso izgubili individualnosti svoje v občini (comune). V tej obliki spominja soseska še na staroslovansko zádruho in zanimivo je zvedeti, da imajo beneški Slovenci navadno vsi v jedni vasi (soseski) stanujoči isti priimek (kakor tudi na slovanskem jugu), n. pr. »Dreščaki, Praprotniki, Krajniki, Trinko, Brniki, Trušniki, Brežani, Blažini, Klinci, Hlodiči« itd. so prebivalci vasi: *Drenkija, Prapotnica (Praponca), Kraj, Trink, Brnik, Trušno, Brezije, Blažin, Klínac, Hlodič* i. t. d. (str. 59.). Podreka s ponosom poudarja, da imajo tudi pogorski prebivalci posebno svojo kulturo (»alpinismo civile« in da znajo oni svojo slobodo še mnogo bolje čuvati, nego poljanci.

Podreka išče soseske tudi pri vseh drugih prebivalcih Furlanije, zlasti pa pri *Karnih*, in hoče s tem dokazati, da ta ustava ni germanskega izvira. Še celó pod langobardsko vlado v Furlaniji izkuša dokazati eksistenco soseske in iz nepretrganega obstanka te ustave sledi po naravni poti prvobitnost (»aboriginitas«) beneških Slovencev. Zato poudarja najrajši, da so bili Karni njih neposredni predniki in zato je tudi natisnil na str. 16. pesem »Senza storia« (brez zgodovine), kjer se opeva živi pravni čut národov, ki nima zgodovine. Ta pesem se popolnoma prilega občeslovenskim razmeram. Podreka nahaja neko zvezo med Slovenci in *Hunni*, katere pa on z *Avari* (Obri) zamenjuje. Tudi langobardski pravni principi se mu zdé podobni slovenskim (str. 21.).

Str. 22.—26. govori Podreka o prihodu Slovencev zajedno z Obri. Slovenci so prišli kot napadovalci in kolonisti v Italijo. Obojno dokazuje g. spisatelj prav dobro, nekaj tudi »per analogiam«, in deloma z novimi dokazi. Potem ponavlja, kakó daleč so nekđaj Slovenci po

Furlaniji sezali deloma po »Ljubljanskega Zvona« sestavku »Slovenske naselbine na Furlanskem«, katerega je g. *Ivan Trinko* preložil na italijanski jezik in l. 1887. dal natisniti v videmskem časniku »Cittadino Italiano«. Novega pové, da se je 36 družin slovenskih škatljarjev »ab immemorabili« naselilo v gozdu *Cansiglio* nad *Sacilom*, »da tam v furlanskem gozdu pričajo o stari slovenski obrtnosti (str. 30.). Tudi zvedamo, da se nahaja v trgih *Talmassons* (Tolmažoni?) in *Mortegliano* še dandanašnji ulično ime »borg dei Sclavons« t. j. predmestje Slovencev (str. 32.). Na mnogih krajih imenujejo še sedaj neobdelane občinske pašnike pustote (kar se je vzprejelo tudi v katastralne mape) in morda tudi na Furlanskem zelo razširjeni izraz ronk (»roncorus«) ni nič drugega nego slovenski obronek, pobočje. Tudi slovenska »pravda« je prešla v furlanski jezik, takó da jo Podreka rabi kot vsem znano besedo (str. 116.).

O tej priliki pripoveduje Podreka tudi lépo slovensko pripóved o »kraljici, ki je hotela kruh péči, pa ni imela moke«. Krvoločni Attila je bil namreč kraljici Slovencev vso zemljo odvezel in jo prisilil skrovišča iskati si v landrijski jami.¹⁾ Ko jo sovražni parlamentar poišče tudi tukaj in pozove, naj se predá, vrže ona v dolino méh žita, v katerem sta bila nje zadnja dva mernika pšenice, in poročí Attili, da ima ona v zalogi svoji še toliko mehóv žita, kolikor je zrn v vrženem méhu, ker da ima ona pod zemljo zvezo svojo z zunanjim svetom. Sovražnik obupa o zmagi, umakne se in oslobojena kraljica prevzame spet vladó čez nadiško dolino. Takrat je dobila landrijska jama ime »Trdnjava Slovencev« (str. 23.).

Škoda, da se je Podreka tudi v drugi knjigi lotil nesrečnega etimologovanja: *Varnasso* (Barnas) od »var — nas« (váruj nas!) *Tapenopujoje* (pod Šenpetrom) od »tepeno puoje« (polje) = luogo di battaglia (mesto bitke); *Podbunjesac* = ospidale dei feriti (bólnica za ranjence) itd. Tudi *Davora* je izpremenil v »Tabor« in takó izpeljuje ime polja in rečice *Taborne* »od starega slovanskega boga vojne« (str. 24.). Sicer pa ponosno trdi, da je meja Slovencev in Furlanov pri Čedadu nad 1200 let ravno ista ostala.

Str. 35.—62. zasleduje Podreka na podlagi zgodovinskih spisov in listín razvitek slobodne soseske in posebnih občinskih pravilnikov za vlade akvilejskih patrijarhov. Tu je nabranih mnogo drobtin za pravno zgodovino na Furlanskem. Podreka poudarja posebno važnost furlanskega parlamenta, skoro jedinega, ki se je póleg angleškega izcimil še v srednjem veku. Nikjer ne pozablja Podreka spominjati, kakó važni so zlasti *pravilniki* (Statutes) za proučenje pravne in kulturne zgodovine, in takó pobija krivo

¹⁾ Landri je postalo iz italijanskega »L' Antro« (jama). Ta jama se nahaja pod hribom Kras blizu Tarceta in ima v sebi kapelico sv. Ivana ter celico za eremita.

mnenje *Manzonovo* (Gli annali del Friuli), ki je take spomenike kar preziral. Takó je Podreka v tem odseku nakopičil premnogo gradiva za slovenske »Weisstümer«, ki se po drugih deželah zasledujejo že s toliko pomnivostjo. Govoreč o pravilnikih važnejših občin nam podaje tudi male izpiske iz njih, ki potrjujejo mnenje njegovo. Za beneške Slovence posebno važna sta pravilnika male vasice *Selica* (Sevca, Cladrecis) iz l. 1318. (str. 43.) in gosposčine *Astimis* iz l. 1341. (str. 53.).

Med cerkveno in posvetno ustavo se opaža velika sličnost. Beneški Slovenci so zelo pobožni, cerkvi svoji zvesto udani. Ali oni se čutijo v cerkvi čisto domači, razgovarjajo in parlamentirajo s cerkovnikom kar na glas. O njih pobožnosti priča premnogo cerkvâ in cerkvic, ki se bélijo po rébrih beneške Slovenije. Med njimi je kaj imenitna romarska pot M. D. na *Stari gori*, po čije prazniku so beneški Slovenci roke računjali.¹⁾

Od nekdanj so spadali beneški Slovenci (t. j. le tisti, o katerih Podreka govori) k dvema farama, t. j. šempeterski in podutanski (Št. Lenard pod Utano = Altana). Ravno takó so bili tudi razdeljeni na dve veliki občini, ali kakor jih Podreka imenuje sodo linini (sconvalli, contrade²⁾) t. j. na *landrijsko* ob *Nadiži* in *mjersinsko* ob potoku *Jerbeči* (Erbezzo, str. 59.). Škoda, da g. pisatelj ni povedal natančneje meje med tema občinama (str. 62. in 63.). Načelniki teh občin so bili veliki župani (decagnrande) ali sindaki, ki so s pomočjo županov vodili vse občinske pòsle ter sklicevali občinske seje, ki so se vršile okoli kamenitih miz, »laštre« imenovanih. Landrijska »laštra« je stala v vasi *Bjači* (Biacis) pri Landrih, pozneje pa v *Tarčetu*. Mjersinska »laštra« je bila spočetka pri cerkvi sv. Antona opata v gorenji Mjersi (Merso nad potokom Kozico), pozneje pa v *Klaštri* vzhodno od Št. Petra.

Ako sta imeli obe občini kaj skupnega opraviti (zlasti braniti privilegije svoje nasproti beneški vladi), tedaj so sklicali zbor vseh županov na trg pred prastaro cerkvico sv. Kvirina (Tolminci ga imenujejo sv. »Krna« in ga spoštujejo varuha živini) jugozahodno od Št. Petra. Ta cerkvica je sezidana baje na razvalinah hrama božice *Dijane*, ne daleč od mogočno bobneče *Nadiže*, obsenčena je bila od staroslovanskih lip in vzbujala je stare spomine. Tu so zborovali župani redno vsako leto po jedenkrat, ali pa po večkrat, če so posebne potrebe takó zahtevale (str. 96). Takó sta imeli obe sodo linini svoj poseben parlament in bili sta avtonomna država v državi, kar Podreka večkrat poudarja (str. 62., 94., 102.) in z mnogimi dokumenti

¹⁾ Od pamtiveka (»ab immemorabili«) pa celó do l. 1792. so predstavljali vsak véliki petek trpljenje Jezusa Kristusa javno pred cerkvico sv. Kvirina. Troške za to predstavo so pokrivali z dobrovoljnimi prineski. Pri zadnji predstavi l. 1792. igral je Kristusovo vlogo Ivan Podreka, ded pisatelja »Slavije italijanske« (str. 102.).

dokazuje. Tudi prebivalci *Rezijanske doline* in podložniki možniške opatije so imeli posebna svoja zbirališča in sicer pri cerkvi M. D. na Reziji in na »Hrastovem griču« pri Možnici (str. 83.).

Od str. 62. dalje razpravlja Podreka stanje beneških Slovencev pod vlado beneške republike. Ta del knjige je najobširnejši, ker seza celó do str. 143. Hitro v začetku tega poglavja konstatuje g. pisatelj, da so Benečani povsodi spoštovali stare navade in da niso nikjer vrivali svojih, beneških zakonov. Še celó Čedad se je vladal sam po sebi, »a popolo« (str. 64.) in samó ob vojni je dobival iz Benetek republičinega »provveditora« (poverjenika). Tolike slobode niso uživala ni isterska, ni dalmatinska mesta. In čeravno je pozneje beneška vlada izdajala splošne zakone za vso Furlanijo, vendar je vselej pristavljala klavzulo: »non derogando pero agli Statuti antichi« (str. 65.).

Po vsem tem šele začenja Podreka natančneje govoriti o soseski. Vseh sosesk je bilo 36, ravno toliko, kolikor je bilo duhovnij, in sicer je štela landrijska občina 21, mjersinska pa 15 sosesk.

Soseska je bila sestavljena iz mož, ali vseh hišnih gospodarjev kake vasí, ki so se po tedanji latinski navadi imenovali vicini. Možje so si zbirali vsako leto svojega župana (decano), njegovega pisarja (canceliere) in takoimenovane priséžne možé. Znamenje županove oblasti je bila palica, (pri Nemcih pa sulica ali meč. Takó je imel tudi župan nemškorutarske naselbine na Tolminskem svoj meč.) Novoizvoljeni župan je prisegel na sveto evangelije, da bode zmerom skrbel za največje dobro svoje soseske (str. 101.) in potem mu je stari župan izročil palico kot znamenje, da je sprejel svojo oblast in nastopil novo svojo službo. Župani vseh sosesk so volili vélikega župana (decano grande, sindaco, str. 95. in 97.). Župan je moral tudi posebno na to paziti, da se pri pregledovanji občinskih mej, ki se je vršilo vsako leto na praznik sv. Jurija,¹⁾ ni uvedla nobena novotarija, t. j. da se občinski mejniki nič niso premaknili (str. 115.).

Póleg župana so volili možjé soseske tudi svoje sodnike (priséžne možé), navadno po pet. Podreka jih imenuje na str. 117. tudi dvanajstija, ali to je napačno, ker dvanajstija ni nič drugega kot nekak odbor dvanajsterih mož v jedni soseski, ali pa dvanajsterih županov v jedni občini. Porotniki so sodili v prvi instanciji v vseh soseskinih prepirih, zlasti gledé občinskega zemljišča, in smeli so tudi nalagati globe. Dá, porotniki so imeli v nekaterih slučajih še celó kriminalno sodstvo prve instancije v civilnih in mešanih pravdah (str. 129.—130.), navadno pa so vr-

¹⁾ Na Srpencí (Bolško) naznanjal je gosposkin uradnik vsako leto na god sv. Florjana občinske meje in tudi o Istri vemo, da so se meje večkrat uradno pregledovale „razvod“ n. pr. l. 1275. in 1325. (Czörnig, pg. 637.).

šili to sodstvo feudalni jurisdicenti, n. pr. opata možniški in rožački, kapitelj čedadski, nunski samostan sv. M. D. v Belinji (pri Akvileji), grofi Attems, Savorgnan, Cucagna (Freschi, Zucco), Portis, Formentini itd. (str. 134.—36., 139.). Proti razsodbi jedne „laštre“ (občinskega zbora) se je lahko pritožilo na mnenje druge (str. 119.), ali pa celó na senat v Benetkah.

Kazni so bile: globe, zápor v grajskem stolpu v Bjači, ali pa klada (str. 133.). To je bil težak skópec (past),¹⁾ ki je imel dve luknji in se je mogel zdolžema takó odpirati in zapirati, da so vánj lahko obedve roki krivčevi, ali pa največkrat njegovo levo nogo in desno roko uklenili. V tej kládi je moral krivec po 12, 24 ali še več ur čepeti, kakor je bil več ali menj kriv. Večkrat pa so bili sodniki milostivi in so krivcu namignili, naj zbeží.

Za obrambo domovine so bili beneški Slovenci tudi vojáški urejeni. Vsako „ognjišče“ je morala dati po jednega domobranca in soseska je med temi izbrala desetnike (za vsakih dvajset mož po jednega), vsa občina pa stotnike (za vsakih sto mož) med tistimi desetniki, ki so vsaj po tri leta služili, in sicer med jednako sposobnimi vselej tiste, ki so bili vojakom najbolj povšeči (str. 85.). Beneški senat je upotrebljeval Slovence kot predstražnike proti „nadvojvodskim“ podložnikom. Kot taki so morali posebno stražiti pet prehodov med Benečijo in Goriškim: *Stupica*, *Livek*, *Klinac* (med gorenjim in dolnjim *Trbiljem*), *Klobučari* in *Sv. Miklavž* (pri *Kodrmacih*). Beneško domobranstvo je bilo organizirano po priliki kakor bivši okoličanski bataljon v Trstu, in je štelo l. 1637. blizu 4000 mož. Od teh pa je hodilo vsak dan na stražo omenjenih prehodov le 200 mož (torej po dve desetniji za vsak prehod. Vsakemu stražniku so spekli domá za ves dan pogačo od debelo zmlate turščice. Pisma beneških dožev hvalijo posebno zvestobo in hrabrost beneških Slovencev pri obrambi prehodov in v obeh beneških vojnah so oni beneški republiko zeló koristili (str. 103.—106.).

Zato so pa uživali beneški Slovenci za nje vlade zeló obširna polajšanja in miloščine. Oni niso plačevali skoro nobenih davkov, zlasti niso dajali ničesar senatu, niso „odrajtovali“ užitnine od mesa, soli in žganja, oproščeni so bili mlinarskega davka in sploh vseh carin. Že l. 1450. jih je odvezal senat dolžnosti, dajati slamo in les za beneške ladje. Te svoje slobščine so beneški Slovenci zvesto čuvali in pri vsaki priliki poiskali njih potrjenja pri različnih dožih (str. 107.—109.). Zato pa lahko razumevamo udanost Slovencev proti beneški vladi in zakaj se niso mogli nikoli sprijazniti z avstrijsko vlado. L. 1797. hitro po prvi avstrijski okupaciji na Beneškem, pro-

¹⁾ Drugodi po Slovenskem so imenovali klado trlico in v njo uklepal padla dekleta.

sili so beneški Slovenci tudi pri avstrijski vladi potrjenja starega svojega ustava in svojih privilegij, ali zaman: omenjeno leto je izkopalo grob beneški avtonomiji, beneški soseski (str. 101.). L. 1802. so se zbrale zadnjikrat soseske na zakonitem temelji (str. 91.) in dné 2. maja 1804. je bil zadnji zbor pri Sv. Kvirinu (str. 101.).

Na str. 143.—145. opisuje Podreka dogodke o francoski okupaciji (l. 1805.—1813.). Po novi razdelitvi je bila šempeterska okolica jeden kanton videmske provincije (str. 144.).

Zatem razpravlja ob kratkem dōbo druge avstrijske vlade od l. 1813.—1866. (str. 147.—148.). Čeravno so Avstrijanci uničili beneško avtonomijo, vendar se je Benečanom pod avstrijsko vlado godilo dobro, zaslužili so si mnogo denarja in v deželi se je množilo blagostanje. Tudi sodstvo je bilo dobro urejeno in vršilo se je prav gladko: prva instancija je bila v Čedadu, druga v Benetkah in tretja na Dunaji. V administrativnem oziru so Avstrijci sicer zatrli l. 1816. šestintrideset sosesk, ali porazdelili so jih takó na 8 občin, da so v drugi obliki takorekoč dalje živele.

Mnogo obširneje razpravlja Podreka sedanjo dobo italijanske vlade (str. 149.—190.). G. pisatelj pravi, da je že nameraval ta del rokopisa raztrgati, da bi ne bil prisiljen razkazovati rán italijanske uprave, zaradi popolnosti in resnicoljubnosti pa je vendar moral uvrstiti tudi to poglavje. Tu se Podrekovo peró posebno obrača proti neskrbnosti in nevednosti italijanskih upravnih oblastev (»prefektov«), ki se za svojo provincijo čisto nič ne zmenijo (str. 154.—155.); dà, kraljevski italijanski poverjenik je vprašal Podreko: »ali se nahaja Furlanija na Beneškem«, in obče je znano, kakó je l. 1866. ali 1867. nek kr. prefekt povpraševal, »da li je v Čedadu pomorska luka?« Podreka zatrjuje, da v dvajsetih letih še noben kr. prefekt, (ki ima sedež svoj v Vidmu), ni uradno obiskal Čedada in okolice njegove! Zatem primerja sedanjo upravo s poprejšnjo avstrijsko in nahaja, da je bila ta mnogo jednostavnejša in vendar točnejša. Zato pa se beneški Slovenci vedno bolj odtujejojo italijanski vladi. Na str. 156. citira, kakó napačno in preziralno pišejo italijanski listi o beneških Slovencih v obče, posebno pa o njih pesmih in o njih národnostnih težnjah, ter jih takó obrekujejo in smešijo pred svetom.

Potem se obrača Podreka najbolj proti dragemu in častratečemu sodstvu v Italiji (str. 159.—190.) in je primerja z mnogo cenejšim avstrijskim, zlasti pa z neprehvaljenim avtonomnim sodstvom za beneške vlade. Tu šele nahajamo vodilno misel Podrekove knjige: dokazati namreč, da se mora uprava in sodstvo preustrojiti v zmyslu nekdanjih sosesk. Na str. 162. se obrača proti »mirovnim sodnikom«, navaja

vzglede nepravičnega postopanja pred sodiščem in omenja, da je on sam kot zagovornik pravične stvari naposled dobil še ukor iz Benetek. In pravi vzrok vsemu temu je, da so se soseske zatrlle. Sedaj pa ljudstvo nima nič več zaupanja v sodnike. Temu je vzrok napačno postopanje pri modernih sodiščih sploh, zlasti pa pri italijanskih, in Podreka kritikuje takovo postopanje zelo ostró. Zraven navaja vzglede, ki so kar neverjetni, n. pr. str. 168., kakó je nekov sodnik med zaslišanjem prič po mizah skakal in obsodbo izgovarjal v tem, ko je juho svojo požiral! Da je bil prizor še bolj dostojnejši, začelo je navzočno občinstvo pse med seboj dražiti, takó da so se kar spopadali in zagnali strašanski vrišč. Kakor pravi ruski „mužik“, da je „Bog visoko, a car daleko“, takó vzdihne tudi Podreka na str. 169., da je v Italiji „pravica zelo oddaljena za gorjana slovanskega, pa tudi furlanskega“. Tursko ali pa še celó hotentotsko postopanje pri sodiščih mora biti boljše, nego italijansko! (str. 173.). Sodni dvor v Benetkah še niti nima zakonika najbližnje sosednje države (avstrijske) in moral si je dve avstrijski odredbi od nekega advokata izposoditi, ki je za to zahteval 10 lir.

Previsoke takse in kolekovine strašijo ljudi, takó da se ti bojé svoje pravice iskati pri kr. sodiščih. Troški za pravdo so mnogokrat večji, nego vrednost prepornega predmeta. Upniki rajši odpuščajo dobitke in se rajši odrekó še glavnice, nego bi se spustili v dolgotrajno, drago pravdo (str. 181.). Vse to pa odvrta srca podložnikov od kralja, širi nepoštено življenje, krive priče se vedno bolj množé (str. 182.) in demoralizacija naroda se večja vsak dan (str. 185.). Zelo ostro se izraža Podreka tudi o italijanskem kriminalnem zakoniku, ki obseza pravi „chaos“ (str. 187.). Omenivši še nedostatkov in nepravičnostij, ki morajo postati iz tega, da sodnik ne razume svoje stranke in da se mora tolmačev posluževati (str. 189.) sklepa g. pisatelj to zelo poučno in jako zanimivo poglavje s tehtnimi besedami: „ignoranza, burocrazia e grettezza!“ (nevednost, birokratstvo in siromaštvo).

Navzlic tej ostri sodbi o italijanski upravi, vidi se iz vse knjige, da je Podreka dober italijanski podložnik in da ničesar družega ne namerava, nego priboriti pravico svojemu národu, doseči to, da bi se izobraževal na podlagi svojega máterinega jezika in da bi se spoštovale njegove stare šege, njegovi stari pravni nazori. Iz tega namena preiskuje k sklepu (192.—208.) še jedenkrat posamezne okraje in vasí, kjer se je ohranilo še kaj spominov na stare soseske. Zlasti zanimivo je čitati na str. 199. o starih šegah v Čanegli (Canebola, med Fojdo in breginskimi Logmi), kakó tam župan še vedno od hiše do hiše vabi v „sosednjo“, kakó se posvetujejo možjé pod starimi lipami pred vaško cerkvijo, ali pa če je kaj tajnega, zunaj vasí pri vaškem koritu, kakó potem župan glasove zbira, zarezujé „da“ na jedno stran palice in „ne“ na drugo stran („roš = rovš, rovaš narediti“) itd.

Pa ne le dober italijanski patrijot je g. pisatelj, nego tudi dober Slovenec in celo tudi dober Slovan, kakor se vidi na str. 145. in 157., kjer govori o Rusiji in nje bodočnosti, ko bode nje zmaga osrečila narode z ekonomično slobodo!

Tudi slovanski filolog nahaja v Podrekovi knjigi marsikatero zrnco, zlasti v krajnih in osebnih imenih, n. pr. *Medves*, mesto Medved (str. 125.); biez mesto »beži ali beži« (str. 133.), *Cudicio* mesto »Hudič« (str. 143.) itd.

Poleg toliko prednostij pa vendar ne smemo zamolčati tudi nekaterih nedostatkov Podrekove knjige. Prva in poglavita je, da se je g. pisatelj držal preveč sintetične metode, preveč indukcije, da torej v nji ne nahajamo nikake grupacije in da je vsa tvarina še premalo predelana ter samo materijalno sestavljena in združena. Pregledne razvrstitve zelo pogrešamo v Podrekovi knjigi in povsodi opažamo, da jo je g. pisatelj sestavil le na podlagi dokumentov, kateri so mu po sreči v roko prišli. Mnogokrat bi bilo zelo važno zvedeti, kje se ti dokumenti nahajajo, ali so že natisnjeni in ali je tudi drugim ljudem dopuščeno, v nje pogledati. Kdor hoče razumeti, kaj je pravo za pravo soseska, mora vso knjigo prečitati, (kakor se iz citatov v tej oceni lahko vsakdo prepriča), in zatorej je bilo pričakovati še nekoliko globokejših studij o tem predmetu. Tudi se nam zdi g. pisatelj preozkosrčen, ako se drži tako čvrsto historičnih mej beneških Slovencev in popolnoma prezira njih sokrivne brate zunaj Italije. Saj g. Podreka vendar sam dobro vé, da je bila sedanja meja Benečije proti Goriškemu šele l. 1814. določena.

Pri sklepu se nam vriva še jedna opazka o beneški Sloveniji, t. j. o tamošnjih krajevnih imenih. Kakor je znano, nahajamo po južni in jugozahodni Furlaniji, tam, kjer že dolgo dolgo Slovencev več ni, vse polno slovenskih krajevnih imen in zato se moramo kar čuditi, ko čitamu na zemljišči še sedaj živčih Slovencev imena, kakor: Tarčet, Tarčmun (Tercimonte), Mjersa (Merso), Saržent (Sarcento), Ažla (Alzida), Roda (Ronac), Bjarča, Utana (Altana), Atovica (Altavizza), Taborna, Arbeč (Erbezzo) reka pri Ažli in vas zahodno od Ronca, Tarpeč selo ob Taborni itd. Za taka imena ne najdemo po vsem slovanskem jugu nobene analogije in priznati moramo, da niso slovanskega, temveč romanskega izvira, in da si jih je slovensko ljudstvo le za svoj izgovor prikrojilo. Iz tega pa se mora logično sklepati, da so prišli beneški Slovenci na mesta starejšega romanskega národa in da je morda zgodovinski utemeljeno, kar pripovedujejo sami o sebi namreč: da so poprej v ravnini stanovali in da so se le veliki vojskine sili med hribe umeknili.

VIII.

O zvláštnostech češtiny ve starých rukopisech moravských. Příspěvek k dějinám jazyka českého. Sepsal Josef Fíreček. V Praze 1888, 4°, 84. Sep. odt. iz Rozpr. k. čes. společ. nauk VII, 2.

(Konec.)

V psalt. Klement. je mnogo part. praes. act. glagolov III. 2 in IV. na *iúc* m. na *iee*; to je tudi po pisateljevem mnenju moravizem, pa ne samo to, on na str. 66 celó trdi, da je to vpliv poljski, kateri se je pojavil najpoprej v laškem narečju. Da bi bil to poljski vpliv, se ne da nikakor verjeti, ker je nemogoče, da bi bil poljski vpliv segal tako daleč, da bi se našel v tako velikem številu stčeských spomenikov. Zakaj bi se ta analogija po glagolih I. vrste ne mogla v češkem neodvisno razviti od poljščine, saj najdemo take oblike tvorjene po analogiji *pekoč*, *pekuč* tudi v drugih slovan. jezikih n. pr. v slovenščini, v srbohrv. (Danič. Istor. 367—369), kar nam vendar svedoči, da je to bil neki splošni nagon slovan. jezиков.

Res je sicer, da najdemo v Sušilu Morav. národ. pís. str. 186, 206 nekaj takih oblik, vendar radi tega še niso izključljiva posebnost moravskega narečja, posebno ne v XIII. in XIV. stol. Nekatere teh oblik so v stčeských spomenikih morda samo grafična posebnost, pa če tudi ne, tako se ne sme pozabiti, da najdemo te part. na *iúc* v mnogih staročeských spomenikih, kateri gotovo niso moravske provincije n. pr. v ŽWittb. *bogyczy*, *bogyucmy*, *boyczych*, *chozuczy*, *rozrazycy*, *hrsieffuczym*, *wiersuczic*, *guluczy*, *horuczic*, *bidlyuczich*, *honuczich*, *zapoyuczic*; ŽBrn. *boyczym*; ŽGloss. *wynlucyucze*, Hod. *horuczy*, Kat. Brn. *horuczy*, Pil. *horuczic*, Abb. *horuczycze*, Por. Dan. *horuczycze*, Pass. *horuczieffym* (Gebauer, Ueb. die weich. a-, o- und u-Silb. 328, 329, List. filol. XI. 449 sqq. XIII. 287, XIV. 367—372).

Nekolikokrat govori pisatelj o *ie* m. *i* ter smatra tudi to za posebnost moravskega narečja. Ta fonetičen pojav se res danes nahaja v moravskih narečjih, pa radi tega še ne mora biti tudi v stčeských spomenikih znak tega narečja, in kdor hoče to trditi, mora najpoprej dokazati, da ta pisava staročeských spomenikov ni samo grafična posebnost, nego da se res osniva na starem ljudskem govoru. Tega ni storil pisatelj. Mi vemo, da se je v mnogih starih spomenikih pisalo *ie* a govorilo *i*, *i*. Ta grafična posebnost izvira od tod, da je pisatelj v svojem originalu našel in tedaj tudi pisal *ie*, a govoril že *i* in to ga je zavedlo, da je nekolikokrat tudi za etymol. *i* po svoji navadi pisal *ie* (Arch. für slav. Ph. VI, 100). Taki primeri se nahajajo tudi ¹⁾ v ŽWittb. Dal. C. Pass. Hrad. Čt. Evgl. Modl. etc. prim. Gebauer

¹⁾ Primere, katere nahajamo v starejših spomenikih ne smemo staviti v isto vrsto z onimi, katere najdemo v XV. ali na koncu XIV. stol., zadnji so grafična posebnost.

v List. filol. VI. 238--239, V, 237. Če bi *ie* m. *i* res bil znak moravskega narečja v stčechini, potem bi tudi Hus bil pisal v tem narečju. Semkaj spadajo tudi dat. pl. sestavljene sklanje (str. 21) in gen. pl. i-deb. (str. 21).

Isto tako najdemo nadomeščevanje *y* z *e*.^{jem} tudi v čeških narečjih, Šembera 10, 20, v severnočeškem narečju kakor nam poroča Kouble (ČČM. 1864, 49); to velja tudi za izhodna češka narečja, kakor razvidim iz razprave samega Jirečka v ČČM. 1863, 331. Tudi 1. plur. na *m* n. pr. *bu-dem*, *padnem* ni nič specielno moravskega, kajti to najdemo tudi v Pass. gotovo ne moravskem spomeniku, in tudi sedaj ne poznajo te oblike brez *e* ali *y* ne samo moravska, nego tudi češka narečja, Šembera 12, ČČM. 1863, 333.

Da je dat. in loc. sgl. pronominal. in sestavljene sklanje na *iej* posebnost starega moravskega narečja, o tem se da zelo dvomiti, kajti mi najdemo te oblike jako pogostem tudi v Pass. n. pr. *niey*, *nyey*, *nyeyzto*, *nasyey*, *nassivi*, *wossie*, *wossiecsky*, *druzicy*, *weliciy*, *kacieysi*, *wysocyey* etc. (Gebauer Ueber die weichen e-Silben im Altböhm. 29—35), tako tudi v Alb., Modl. Dal J. (List. filol. V. 53, 196). Navadno se smatra *r* m. *ř* za posebnost slovaškega narečja, to je tudi, vendar se sporadično *r* m. *ř* najde tudi v čeških narečjih (Šembera 17), kar pa ima v tem slučaju v tem vzrok, da se jezik hoče izogniti dvema *ř* ali *ž* zaporedoma, zato *rezat* in ne *řezat* etc. Zato bi bilo potrebno, da bi nam pisatelj na str. 7 navedel primere za *r* m. *ř*, da bi vedeli v katero vrsto spadajo. Nadomeščevanje *s* z *h* ni nobeno svojstvo moravskega narečja, ker se najde tudi v češkem narečju ČČM. 1863, 336.

V psalt. Kliment. ostane *d'* nekolikokrat nespremenjeno, toda *t'* in *d'* ostaneta sporadično — kajti to so vendar le redke izjeme — tudi v drugih spomenikih nespremenjena n. pr. *poradiena*, *pohltienj* Kruml. *offlechtsiena* Troj. *pahtyeny* Štít. *zapeczetyeny* Pror. Jer. etc. — Jaz tedaj ne morem najti nobenih prepričevalnih razlogov, da bi bil psalt. Klement. res moravski rokopis. — Pisatelj pri drugih prilikah navaja še marsiktero posebnost, koja je po njegovem nazoru dokaz moravske domovine, toda tudi to je precej dvomljivo. Tako n. pr. dat. loc. instr. pl. nekterih ženskih i-deb. po analogiji a-deb. Take nove tvorbe se nahajajo manj ali več tudi v drugih stčechkih spomenikih, toda nikjer ne prevagujejo in nikjer se ne morejo smatrati za moravizem. Tako ima Štít. uč. *chytrofftyem*, *lybosfftyech*, v Kat. *mylofczemy*, v Pass. *radoszcziemi*, *radoftiemi* Brig. F. (Gebauer, Staročeské sklon. substant. km. — A, 23, List. filol. IX. 121—122). Če na str. 65 pravi pisatelj: »Jiná vážná shoda staré češtiny se starou polštinou jeví se při i-kmenech, které se v obou jazycích převrhují pod mékké a-kmeny«, tako je pri tem pozabil, da v tem obziru ne stojita češčina in poljščina osamljeni,

nego da je take oblike najti v vseh slovan. jezikih. V ruščini so v dat. plur. te oblike navadne, tako tudi v maloruščini (Ogonowski, Studien 126, Stockij Arch. VIII. 43) in beloruščini (Karskij, Obzore zvukov i formъ běloruss. rčči 123), v sorbsčini (Jordan 123, 126, Schmalzer 14) in tudi v srbohrv. je nekaj, dasi malo, takih oblik najti (Danič. Istor. 101). Kar se tiče slovenščine tako moramo reči, da je tudi ona dobro poznavala take oblike. Mi najdemo že precej primerov v Truberju, kjer se seveda dat. plur. kakor pri ženskih a-debl. končuje na *om* n. pr. v Catechif. (1550) *bolesnom* 25, *sapnuidom* 109, v Abecedarium (1550) *sapnuidom* 16, v Ta prvi deil t. nov. test. *niffelliom* II 68, *nišlom* III 125, *sapnuidom* II 66, 68, 134, 156; v Krelju *švarom* 42 b; Dalmat. *zapnuidam* Dev. 28, *dau-ram* Rih. 9 d, Est. 5 a etc; Kast. Nebesh. *Zyl zhednostam* 11, 247, *nišlam* 168, Rogerius *šivalam* 76; v loc. plur. *sapnuidah* Trub. Catech. 5, *prikasnah* Trub. Ta prvi d. t. n. t. *sapnuidah* II 66, 90, 97, Luc. I a, *peisnah* II 168; Dalmat. *zapnuidah* Pr. Dev. 11 etc. Hren *sapnuidah* 125, tako tudi v Staplet. Kast. Brat. Bvq. *škerbah* 26, *nišlah* 109, J. Bapt. *bolesnah* I 21, *zapnuidah* I 111; v instr. plur. Trub. Ta p. d. t. n. t. *perpuuidami* II 3, *sapnuidami* II 89, 135, *bolesfami* II 146; Krelj *škerbami* 19 b, Kast. Neb. Z. *nišlami* 14.

Tudi pridejani *h* v začetku besede pred samoglasnikom (str. 18) ni posebnost moravskih narečij, nego baš isto najdemo v nekterih čeških narečjih n. pr. v Domažlickem (Šembera 17), v srednječeškem (Šembera 21), v izhodnem (Šembera 26) in sporadično tudi v severnočeškem (ČČM. 1864, 50). Nekolikokrat govori pisatelj o nadomeščevanju *t* in *d s c* in *dz*, kar vedno smatra za moravizem. V tem se strinja z zdaj obćnim mnenjem, kajti ta pojav nekterih stčeskkih spomenikov se že dolgo prišteva moravskim posebnostim (prim. Gebauer, Ueb. die weich. a, o- und u-Silb. 345). Če se pri tem naslanjamo na sedanja narečja, tako pridemo v malo zadrego, ker med moravskimi narečji pozna to posebnost razven onih narečij, ktera meje na poljska (Šembera 55, Bartoš 105—108) in kjer je to lahko poljski vpliv — kolikor sem se jaz mogel prepričati — samo jedno dosledno in to je hrozenkovsko podnarečje, ktero prispada ogersko-slovenskim (Bartoš, Dialekt. moravská 40), v suchovskem podnarečju najdemo samo *tisar*. In vendar ne moremo lahko dvojiti, da je *c*, *dz*, m. *t*, *d* v stčeskkih spomenikih res vpliv moravski, toda samo tam, kjer je nekaj nedvojbenih primerov, kajti nikoli se ne sme pozabiti, da je razloček med *t* in *c* v grafiki jako minimalen, tako da se lahko pri čitanju motimo. Toda, kjer mimo *c=t* tudi *dz* najdemo, tam se lahko z gotovostjo odločimo tudi za *c=t*. Mogoče, da je bila ta posebnost (*c*, *dz*) nekđaj bolj razširjena med moravskimi narečji, mogoče je pa tudi, da je nekđaj v nekterih krajih bil raz-

loček med *t'* in *c*, *d'* in *dz* tako minimalen, da je grafično bilo najbolje izraziti ta glas s *c* in *z*. Naj si bode temu kakor hoče, *c* in *dz* m. *t'* in *d'* se smeta smatrati za moravski (deloma tudi slovaški) vpliv.

Še marsikaj bi se dalo o tej važni razpravi češkega učenjaka omeniti in opozoriti posebno na ono, kjer se moramo z njim strinjati, toda za to mi ne preostaja tukaj prostora.

Na Dunaji 15. XI. 1888.

Vatroslav Oblak.

IX.

*Janežičeva slovenska slovnica.*¹⁾

Za srednje šole priredil in predelal dr. Jakob Sket, c. kr. profesor. Šesta predelana izdaja.

Cena 1 gl. 30 kr. V Celovcu 1889. Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Čestiti čitatelji naj ne pričakujejo znanstvene ocene na čelu imenovanja knjige; prepuščam to spretnejšemu in veljavnejšemu peresu, nego je moje. Priobčiti hočem le skromne svoje opazke, ki sem si jih naredil čitajóč to knjigo, želéč, da jezikoslovci slovenski in čestiti tovariši moji popravijo, kar bo krivega, in dopolnijo, česar bi jaz ne omenjal. Takó se bomo najlože zjediniili gledé dvomljivih stvari in olajšali delo možú, ki bo pisal prihodnjo slovnico.²⁾

Začnimo koj z naslovom: A. (Anton) Janežičeva Slovenska slovnica. Rabiti svojilni pridevnik od osebnih imen, ki imajo kako pojasnilo pred ali za seboj, je dandanes sicer navada; na pr. »Valentin Orožnovi spisi,« »Dr. Valentin Zarnikovih zbranih spisov I. zvezek« itd. Ta navada (bolje razvada) premotila je tudi pisatelja, da se ni držal pravila, ki ga sam navaja v § 258. a) pišóč: »Pesni Simona Jenka (ne Simon Jenkove)«. »Anton Janežičeva³⁾ slovnica« je germanizem, ki odgovarja izrazom: Graf Anton Auersperg'sche Güter, Fürst Liechtenstein'scher Antrag itd.

V § 4. a-b, in v § 5 naj se doda slovenskemu povsod tudi latinsko ime.

Sploh bi bilo umestno, da se povsod pristavijo slovenskim tudi latinski termini; takó se bodo učenci najlažje naučili slovenske in latinske terminologije.

¹⁾ Pridrújemo si, pozneje o Janežičevi slovnici in o tej oceni dodati nekatere opazke.

Uredn.

²⁾ Da bo ta slovnica ustrezala vsestranskim potrebam in željam, naj izvolijo jezikoslovci in pisatelji slovenski objaviti misli svoje. Qui tacet, consentire videtur.

³⁾ Pisati bi morali Antonjanežičeva slovnica, Valentinorožnovi spisi, Doktorvalentin-zarnikovi spisi, kakor pišemo novomeški župan.

V § 8. d). Opomb. 1. se morajo navesti vse najnavadnejše besede, v katerih se piše er: cerkev, Jernej, meterska mera, primerno, primerjam, zmerno, verno, perje, stoterno, ministerski, ogerski (?), sreberna (?), večerna, bernja, Štajersko, Istersko, umerjem (a umrl), terjati itd.

V § 12. b) berem opombo: »Na Koroškem in Gorenjskem govorijo celó: puátno, másuo, dáva, guáva nam.: platno, maslo, dala, glava. — V pisnem jeziku se je ohranil prvotni in pravilni /; torej se naj tudi v olikanem govoru povsod čisto in razločno kot / izrekuje*. Tù mi ni jasno, ali naj velja ta »povsod* le za platno, maslo itd., ali tudi za / v koreniki pred soglasniki na pr. volk, dolg in na koncu besed, na pr. delal, igral. — Želeti bi bilo, da se gledé te točke vender že porazumemo ter vsaj po šolah povsod jednako izgovarjamo.

Mej §§ 19.—22. bi se moralo vsaj mimogredé omeniti, da se je ojačil strsl. i (u) deloma v e, deloma v a; da se torej govori ves in vas, den in dan, čast in čest, lahek in lehek, manj in menj itd., ter določiti, kaj se naj rabi v pisnem jeziku. Tudi krčenje samoglasnikov se nikjer ne omenja.

V § 20. 1. se mora omeniti, da se o ne izpremenja v e v samostavnih na — ost; torej: sedanjost, prihodnjost, ne: sedanjest, prihodnjest, kar se tudi piše in kar nekateri učitelji tudi učé.¹⁾

Največjo zmešnjavo vidimo danes po raznih listih in knjigah slovenskih gledé menjave, vzlasti gledé prilikovanja in mehčanja soglasnikov; piše se: napolnujem in napolnjujem, ljubezniv in ljubeznjiv; pojasnujem, pojasnjujem in pojašnjujem; z njim, ž njim; iz njih, iz njih; smatram, zmatram; smisel, zmisel; nikdar, nigdar, britka, bridka, (a vedno le sladka); težki, težki; društvo, družtvo itd. itd. — Vseh teh zmešnjav ne bo prej konec, dokler ne bodo pravila o soglasniških izpremembah na tanko določena in pregledno sestavljena ter z različnimi primeri iz oblikoslovja in skladja podprta. V Sketovi izdaji Janežičeve slovnice je vse zmedeno. Jotovanje, mehčanje, prilikovanje in razlikovanje je stlačeno v jedini §. 28., v katerem se govori le, »da se soglasniki v sorodne pretaplajo*. Primeri so večinoma le vzeti iz glagolskih oblik, in še med temi so trpni deležniki glagolov IV. vrste jedini zastopniki za pravilo, da se pretapljajo jezičniki l, n, r sè sledečimi i v lj, nj, rj; istotako za pravilo, da se topijo ustniki b, m, p, v sè sledečimi v blj, mlj, plj, vlj. — Nikjer se ne omenja, kakó nastane ubožstvo iz ubog-stvo, človeštvo iz človek-stvo; nikjer, zakaj se govori in piše: gospodje, zdravje, kmetje in ne gospoje, zdravlje, kmeče. (Glej Šu-

¹⁾ Imel sem mej svojimi učenci tri, ki so bili prišli iz različnih gimnazij; pri prvi nalogi je pisal A prihodnost, B prihodnjost, C prihodnjest, in vsak je trdil, da je moral pri prejšnjem učitelju takó pisati.

man, Slovenska slovnica za srednje šole § 18 c. opom. in Levstik, die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen p. 77.)

V Šumanovi slovnici je nauk „o premembah na soglasnikih“ (§§ 17. — 24.) jako dobro urejen, želeti bi le bilo, da se podpre z mnogimi raznovrstnimi primeri in da se na dotičnih mestih oblikoslovja in skladja vedno opozorjuje na dotična pravila v glasoslovji.

V § 24. 2. se ne morem sprijazniti s pravilom: „samoglasnik *u* razvežemo v *ov* in *ev*“ — (isto pravilo se ponavlja v § 181. in § 183.). Zakaj se naj tukaj *u* razvežuje, dočim se v § 19. „ojačeva“; saj se vender v obeh §§ navaja isti primer kujem, kovati?

O naglasu in naglaskih (§§ 30.—35.) izpregovori morda kdo drug kako besedo.

Gledé pravopisja velja isto, kakor o menjavi soglasnikov. Vsak ima danes pri nas svoj pravopis. Treba bo, da se o tej točki porazumemo, da natanko določimo, kakó se naj piše in kakó se ne sme pisati, in da se določena pravila vzprejmejo v slovnico. Najbolj zmešana je raba velikih začetnic pri zvezi pridevnika s kakim občnim samostavnikom v zaznambo lastnega imena. Piše se: Novo mesto, Novo Mesto in Novomesto. Pisatelj navaja le prvo pisavo, ostalih dveh pa niti ne omenja, dasi je drugo pisavo odobril književni odsek prvega našega literarnega društva „Matiice Slovenske“ in jo tudi zastopa prvi naš leposloven in znanstven list „Ljubljanski Zvon“. — S prvo pisavo se ne morem sprijazniti, ker se v nekterih slučajih, na pr. v začetku stavka: „Novo mesto“ je lepo¹⁾ lahko dvoji, pomenja li Novo mesto Rudolfswert ali die neue Stadt. Jaz bi torej želel, da se poprimemo vsi pisave Novo Mesto (rod. Novegamesta itd.), a naj bi bilo dovoljeno tudi pisati Novomesto, (rod. iz Novegamesta itd.), ker se od te oblike izvaja pridevnik *novomeški*, -a, -o.

Tudi gledé pisave ljubljanski, dunajski, novomeški itd. nismo jedini; jedni pišejo pridevnike te vrste z veliko, drugi z malo začetnico. V naši slovnici se tudi o tem nič ne omenja. Jaz bi želel, da pišemo te pridevnike, kakor Čehi in Hrvati z malo začetnico, in da rabimo veliko začetnico le, kadar se hočemo ogniti dvoumnosti; na pr. govoril sem s planinskim (Planinskim) županom¹⁾ ter, ako je tak pridevnik zvezan s kakim samostavnikom v zaznambo lastnega imena ali naslova; na pr. „Ljubljanski Zvon“, „Dunajska Cesta“,²⁾ primeri „Matica Slovenska“.

V § 56. Opomb. 1. naj se še omenijo zvalniki na *o*: Joško, Janko, Marko, Nedelko, sinko, sivko, (od sivec: siv konj ali siv vol) in od ženskih samostalnikov: Mico, Rezo. —

¹⁾ Glej P. Končnik, Slovenska slovnica p. 13.

²⁾ Razločuj: V Ljubljani na Dunajski Cesti je Medijatova hiša; a v velikih mestih so ceste široke in lepe, vzlasti ceste dunajske t. j. ceste na Dunaji.

Ne razumem, zakaj rabi pisatelj za besedo deklinacija na jedni in isti strani tri različne besede: sklanjava, sklanjatev, sklanja (p. 26.). Meni zadoščuje zadnja beseda. Jako dobro pa je pisatelj po moji misli razvrstil slovensko sklanjo s tem, da razpravlja: I. sklanjo ženskih samostalnikov na a (a-debla), II. sklanjo moških samostalnikov, III. sklanjo srednjih samostalnikov (II. in III. o-debla) in IV. sklanjo ženskih i-debel, vse drugo pa v splošnih opombah in dostavkih. Dasi pa popolnoma odobravam to razvrstitev, ker sem prepričan, da bo jako ugajala šoli in olajšala pouk o slovenski deklinaciji, imam vendar v posamnih točkah svoje opazke.

V § 69. b.) naj se še dostavite besedi: sir in dar.

V §§ 78.—80. mi nikakor ne prija, da govori pisatelj o prirastkih *es, en, et*, koje neki dobivajo nekteri srednji samostalniki, ker to ne odgovarja dandanašnjim znanstvenim nazorom. Pravilo v § 78. »nekteri srednji samostalnik na -o podaljšujejo deblo po vsi sklanji s prirastkom -es, sicer pa se sklanjajo po vzgledu: mesto« naj se morda tako-le predrugači: »Nekterim srednjim samostalnikom na -o končuje se deblo na -es; s je namreč v imenovalniku in tožilniku jednine odpadel, e pa se ojačil v o (prim. γένος iz γενεε); le besedi ulé in oje sta ohranili pristni e. V vseh drugih sklonih se pritikajo sklonila na pristno deblo po vzgledu: mesto.« Na isti način naj se predrugačijo tudi pravila pri deblih na -en in na et. —

Pri § 97. 2. bi želel, da se vse sestavljenke s predlogom sklanjajo po vzgledih: Zalog, Zastava; kajti kdor čita: »grem na Brežino« bo težko mislil na Nabrežino; kdor biva pod Krnosom, temu ni treba bivati v Podkrnosu; »tu je pod Krnosom« se lahko reče o vsaki vasi okoli in okoli Krnosa; »tu je Podkrnos (ali vsaj: tu je Podkrnosom)« pa se more reči le o Podkrnosu. Predlog je v teh sestavljenkah izgubil svojo moč; ne delajmo si torej nepotrebnih zmešnjav. —

Opomba v § 102. se glasi: »Ako samostalnik in pridevnik nista v tem in istem stavku in pridevnik se na samostalnik v prednjem stavku nanaša, ondi sedanja slovenska pisava sploh ne dela razločka med živimi in neživimi stvarmi ter si kroži tožilnik vedno po živih; na pr.: Mladina novi svet preveč čislá, starega (nam. stari) pa zanemarja. (N. pr.). — Nebeško kraljestvo je podobno kvasu, kterega (nam. kateri) je žena vzela (Met.). — Drag je travnik, kterega (nam. kateri) ste kupili. (Levst.).« — Prva dva primera ima že Janežič;¹⁾ a Janežič pristavlja v oklepaju »bolje kateri«, kar je pisatelj spremenil v »nam. kateri«. Tretji primer je dodal pisatelj. Se li pa pisatelj po pravici sklicuje na Levstika? Levstik (o. c. p. 27.) piše: »falsch hingegen, obschon heut zutage in der Schrift allgemein üblich: drag je travnik, kterega (statt des richtigen: kateri) ste kupili.«

¹⁾ Jaz imam tretji popravljene natiske Janežičeve slovnice iz l. 1864.

Ali se more sploh reči, da v navedenem slučaju »sedanja pisava kroji tožilnik *vedno* po živih* stvarih?

»Ijubljanski Zvon« vsaj rabi obe obliki: »Bil je četrtak, kateri je stric nalašč opilil« (Lj. Zv. l. 1889. p. 277.), pa »na Kavkazu, katerega sam dobro pozna« (ibid. p. 279.). --

Jos. Lendovšek.

(Dalje prihodnjič.)

»*Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni.*«

I.

Najprej treba dognati, o katerem Katonu ta izrek velja, in potem, kakó je ta izrek tolmačiti ter kakega pomena je v znanem Prešérnovem zabavljivem napisu na Stanka Vraza (»Poezije« pg. 113.)

V rimski zgodovini sta med mnogimi Katoni posebno znana in imenitna dva, oba jeklena značaja, oba možá trdnih načel. Prvi je *M. Porcius Cato* starejši s priimkom *Censorius*, porojen l. 234. pred Kr., umrl l. 149. pred Kr. v 85. letu svoje dóbe. Znamenit je ta mož po svoji strogosti in ostrosodnosti v moralnih vprašanjih. Zavestno se je vnemal za nesebično preprostost in starinsko poštenost, a strogo preganjal potratnost in razkošnost ter je bil hud nasprotnik lihvarjev in oderuhov. Ta svojstva je pokazal že za svojega konzulovanja l. 195., še bolj pa cenzor l. 184. pred Kr. Potezal se je vedno za državno blaginjo in povsodi branil državne interese zoper sebične nakane posameznikov. Razširjenje rimske oblasti, to je bil njegov ideal; in znan je o tem oziru njegov izrek v senatu: »*Ceterum censeo Carthaginem esse delendam*« (Liv. 33, 62). Povsodi in vselej je naglašal rimstvo in s čudovito ozkosrčnostjo se branil vsega, kar je merilo na tujstvo in njega vpliv. Posebno ga je bodlo v oči, ko je videl, da si mehkužna grška kultura in omika v Rimu pridobiva čimdalje več tál. Kako neprijazen je bil helenstvu, vidi se iz različnih njegovih izrekov in dejanj. Takó n. pr. je dejal, da Grkom prihajajo besede samó iz ust, a Rimljanom iz srca. Ko je moral uradno z Atenci občevati, storil ni tega v grškem jeziku, dasi je bil véšč grščini, kajti bil je preponosen za to, ampak Rimljan govoril je v latinščini, a tolmač je sproti prelagal njegov govor. Z nekakim zadovoljstvom pripoveduje Katon, kakó so Atenci občudovali kratkost in točnost njegovega izrazovanja, češ, kar je on prav kratko povedal, razlagal je tolmač obširno in z mnogimi besedami. Ko so se v senatu na dolgo in široko posvetovali in prekarjali, naj bi li dovolili ónim tristo Abajcem, ki so bili že sedemnajst let v Italiji zaprti, da se smejo povrniti v domovino, ali ne, obregnil se je Kato zaničljivo: »Ves dan se

dimo tukaj, kakor bi ne imeli ničesa boljšega opraviti, ter se prepiramo o starikavih Grkih, naj jih li pokopljejo naši ali ahajski pogrebci.« Leta 155. pred Kr. so poslali Atenci do rimskega senata poslanstvo, da bi jim izprosilo znižanje óne zaradi Oropljanov naložene jim glóbe. V tem poslanstvu so bili: stoik Diogenes, akademik Karneades in peripatetik Kritolaos. Ko so ti s svojo zgovornostjo vzbudili v Rimu splošno zanimanje in občudovanje (dosegli so tudi znižanje glóbe od 500 na 100 talentov), grajal je to Katon v senatu, da smejo taki možje, ki znajo ljudi, k čemur koli hočejo, pregovoriti, da smejo ti toliko časa v mestu ostati, češ, da je opasno za rimsko mladež, in silil je na to, naj čim prej Rim zapusté, da ne bi starorimska mravnost in poštenost bila na škodi. »Vrnejo naj se v svoje učilnice in naj poučujejo grške dečke, naši mladi Rimljani naj pa kakor doslej domače zakone spoštujejo in domača oblastva poslušajo. Toda to grško modrovanje je kvarno, in poleg tega umovanja se mora prej ali slej omajati vera v bogove, omajati pokorščina pred zakoni, omajati državni temelj.« — Te svoje nazore je znal Katon z ostro besedo kratko in jedrnato utemeljiti — saj so mu zaradi tega vzdeli celó ime »rimski Demosten.« — Toli umetni in prijetni res niso bili njegovi govori, a bili so jasni in krepki. Katonovo geslo v govorništvu je bilo: »*rem tene, verba sequuntur*« (Stvari se drži, primerni izraz se ti že sam ponudi!). Tako se je boril Kato trmoglavo in neutrudno zoper prodirajoče nove ideje, in dasiravno ni imel v tej borbi skoro nobenih uspehov, vendar ga to ni potrló in ostrašilo.

Ta Katon je praded družega mlajšega jednakoimenskega.

M. Porcius Cato mlajši s priimkom *Uticensis* (Utičan), pravnik prejšnjega, porojen l. 95. pred Kr., umrl dné 8. aprila l. 46. pr. Kr. Tega Katona je prištevati med najblažje in najčistejše značaje propadajoče republike. Bil je treznomisleč in strogonraven, zeló izobražen in temeljit poznavalec grščine, v politiki pa konservativec in najzvestejši pristaš republike. Najbolj je čislal prijatelje domovine, a najbolj črtil prekucuhe in slabe državljane. O Katinovi zaroti je prizadevno podpiral Cicerona ter hudo zasledoval zarotnike, ali s tem si je tudi nakopal neprijaznost Cezarjevo. Tudi Pompeju sklenivšemu zvezo s Cezarjem je hudo nasprotoval, dasi sevéda s tem nasprotovanjem ni dosegel družega, nego da se je Pompej čimdalje tesneje zvezal s Cezarjem. Vseskozi je bil pozneje zoper Cezarijance, podpiral je Milona proti Klodiju ter z ostrogledim očesom in z resnobno marnostjo preganjal podkupnost in drugo protizakonito počenjanje tedanjih izprijenih političnih strank. Da bi mogel uspešneje delovati in z vplivnega stališča braniti poginu se bližajočo republiko, kandidiral je l. 51. za konzulat — toda ni prodril, ker je bil preponosen in prepošten, da bi bil, kakor je bilo takrat v

Rimu obično, s podmitnino in s hlinjeno priljudnostjo pridobival si naklonjenost volilcev. Pozneje se je sprl tudi s samoljubnim Ciceronom, a Cezar je ta razpor nalašč netil in podpiral. Ko se je pa vnela državljanska vojska, umeknil se je Katon pred Cezarjem iz Rima ter se pridružil Pompeju, ki je bil branitev republike zapisal na svoj prapor.

Ker je pa njegova republikanska prostodušnost in odkritosrčnost vzbujala nejevoljo v aristokratskem taboru Pompejevem, umeknil se je tudi od tukaj in šel na Rodos. Katon jim je vedno svétoval, paj ne ravnajo prestrogo, naj nobenega ujetega Rimljana ne usmrte, nobenega zaveznega mesta z naskokom ne napadejo, da je treba vzbujati zaupanje, zlepo da se največ doseže itd., — a niso ga poslušali. Po Pompejevi smrti je šel najprej v Kyrene, potem v Utiko, kjer se je oboroževal na branitev. Po izgubljeni odločilni bitki pri Thapsu (dné 6. aprila l. 46. pred Kr.) hotel se je tu v Utiki braniti, in ž njim tudi ondukajšnji Rimljani; toda ti so kmalu izgubili pogum ter jeli govoriti o udaji. Katon, ki na to niti misliti ni mogel, da bi se s svojimi načeli podvrgele samooblastniku, dal je vsem, ki so hoteli oditi, pomočkov za odpotovanje, sam pa je sklenil s poginom republike vred končati svoje življenje polno žalostnih izkušenj „Samovladar je nastopil, kaj hoče sedaj republikanec v državi še početi.“ — Ko je vse uredil in zadostil svojim dolžnostim kot poveljnik, kósil je še prav miren; po kosilu je čital v Platonovem »Phaedonu« in potem par ur prespal.

Vzbudivši se, ukazal je pozvedeti, če so ladje z malodušnimi Rimljani že odplule. Potem si je zabodel meč v prsi; toda sunljaj je bil preslab in ni prišel do življenja, mož se je zgrudil in podrl za seboj mizo. Ko so njegovi ljudje čuli ta ropot, pridrli so skupaj. Zavezali so mu rano. Toda ko so se na njegovo željo, češ, da bi bil rad sam, odstranili, strgal si je obézo z rane, da je izkrvavel.

Pogina republike ni hotel preživeti. Že od tistega dné, ko sta se Cezar in Pompej očitno sprla, nosil je baje žalno obleko. Velika je bila sedaj v Rimu splošna žalost, ko se je raznesla vést o smrti njegovi.

To zadoščuj, da si ustvarimo blede podoba o znamenitih dveh Katonih. Oba sta bila izredno trdne volje, oba neprijazna novotarjenju in oportunistu, ali odločnejši še in vztrajnejši in trdnejših načel je bil mlajši Katon, Katon Utičan.

L. Pintar.

L I S T E K.

Vodnikova slavnost v Ljubljani. Odbor za odkritje Vodnikovega spomenika ima zdaj redno seje, da uredi vse priprave za slavnost, ki bode dné 29. in 30. junija t. l. v Ljubljani in na katero znova opozarjamo slovenski národ. Iz programa, ki pa še

ni določen v vseh podrobnostih, navajamo, da bode dne 28. junija zvečer koncert na čitalniškem vrtu, dne 29. junija, na sv. Petra in Pavla dan, zjutraj izlet na Rožnik, dopoldne ogledovanje deželnega muzeja, popoldne izprehod na Grad, zvečer ob 6. uri polaganje vence in petje pri Vodnikovem grobu, ob 8. uri gledališka predstava in potem prosta zabava na čitalniškem vrtu. V nedeljo, dne 30. junija ob 1/2 11. uri sv. maša v cerkvi pri sv. Jakopu, kjer je bil Vodnik jedno leto kapelan, ob 1/2 12. uri odkritje spomenika, ob 2. uri banket, ob 6. uri v Šiški na Vodnikovem rojstvenem domu pri Žibertu veselica, katero priredi šišenska čitalnica. Kantato, katero je na Funtkove besede zložil g. dr. B. Ipavec, pelo bode pri odkritju več nego 300 pevcev. Slavnostni govor bode govoril g. gimnazijalni direktor *Fr. Wiesthler*. Valvasorjev trg bode lepo okrašen in postavljena bodeta dva slavoloka s primernimi napisi na zgorenjem in spodnjem konci trga.

Miklošičevo odlikovanje. Presvetli cesar je slavnemu rojaku našemu, preblagorodnemu gospodu c. kr. dvornemu svetovalcu profesorju *dr. Frančišku vitezu Miklošiču* podelil dostojanstvo tajnega svetovalca. Takoj, ko se je ta vesela novica zvedela po Ljubljani, pozdravilo je štiriindvajset bivših učencev in spoštovateljev ljubljanskih dičnega moža z nastopnim telegramom:

»Ekscelenciji Vaši čestitajo od vsega srca«

(Podpisi.)

Dne 13. majnika t. l. je prof. Levec dobil naslednji odgovor:

»Presrečna hvala Vam in Vašim prijateljem za lepo čestitanje

Miklošič.«

† **Janez Hozhevar.** Dne 24. maja t. l. umrl je v Ljubljani po daljšem bolchanji c. kr. vladni svetovalec in gospodarsko-upravni poročevalec v šolskih stvaréh preblagorodni gospod *Janez Hozhevar*.

Porojen dne 13. majnika 1828. leta v Velikih Laščah, dovršil je odličen dijak svoje gimnazijske studije v Ljubljani l. 1850., svoje pravoslovne pa l. 1854. v Gradcu. Služil je potem uradnik na Kranjskem in na Hrvaškem, odkoder se je leta 1861. znova povrnil v Ljubljano, kjer je bil l. 1867. imenovan za c. kr. vladnega tajnika. Ko je leta 1869. stopil v veljavnost novi državni šolski zakon, bil je Hozhevar povišan za c. kr. vladnega svetovalca in gospodarsko-upravnega poročevalca v šolskih stvaréh, in od tega časa se začelja vplivno in razsežno delovanje Hozhevarjevo v šolstvu našem. *Kranjsko ljudsko šolstvo, kakršno je dandanes, večinoma je sad Hozhevarjevega neumornega truda.*

Pri vseh osnovnih deželnih šolskih zakonih, ki so se izdali od l. 1869. do 1875. na podlagi državnega šolskega zakona, imel je Hozhevar važno besedo in ker narodna večina v deželnem zboru, kakor je znano, takrat ni bila prijazna novi šoli, imel je pokojnik v šolskem odseku in v deželnem zboru mnogo opraviti, predno so se končno dognali zdaj veljavni šolski zakoni kranjski, ki so večinoma šele leta 1873. stopili v veljavnost. Ravnotako so do malega vsi zvršitveni ukazi in predpisi k deželnim šolskim zakonom potekli iz Hozhevarjevega peresa. In kakor je njegovemu taktnemu postopanju pripisovati, da se je naposled udal deželni zbor naprednim šolskim zahtevam, takó je Hozhevarjeva zasluga, da so se navzlic mnogostranski opoziciji šolski zakoni po vsi deželi v primerno kratkem času dejanski izvršili.

Vse to pa je stalo pokojnika mnogo intenzivnega truda, katerega bi ne zmozel vsak, kakor ga je zmozel on s svojim bistrim umom, s svojim globokim znanjem in svojo čudovito nepreahvaljeno pridnostjo. Dežela kranjska ni imela delavnejšega urad-

nika, nego je bil Hozhevar, ki je živel in delal, lahko rečemo noč, in dan samó za svojo šolo, kateri je napósled žrtvoval svoje zdravje in življenje!

Toda pokojnega Hozhevarja je poleg neskončne pridnosti dičila še druga krepost, ki ni takó navadna pri visokih gospodih — dičilo ga je zlasti njegovo dobro plemenito srce! In to je pogladilo marsikatero ostrino strogih šolskih paragrafov bodisi nasproti mudljivim občinam, bodisi nasproti učiteljem, ter marsikomu v silí naklonilo lepo pomoč.

Ako pa je delovanje Hozhevarjevo raztezalo se na vse strani našega šolstva in je bil v njegovih rokah združen do malega ves njega napredek, vendar je mož tudi deloval tudi v drugih strokah svojega uradniškega posla deloval neumorno deloval takó vpešno, da mu je zagotovljena hvaležnost vse dežele Kranjske in njenih prebivalcev. Slava vrlemu móžu!

Levstik in Hozhevar. Levstik in pokojni vladni svetovalec Hozhevar sta bila glavna prijatelja. Oba Laščana, znana iz šolskih let, hodila sta pozneje vsak svoj pot, imela vsak svoj različen posel, nista sicer mnogo občevala, vendar sta postala vselej, kadar sta se srečala na ulicah, ter se dolgo menila o mestnih in zlasti — vélikolaških dogodkih. Ko je leta 1875. umrl Hozhevarju oče, naprosil je Levstika, naj pokojniku naredi grobni napis. Levstik je prijatelju izpolnil prošnjo. Dotični napis na grobnem spomeniku na vélikolaškem pokopališči slóve takó:

Spredaj se čita:

*»Tukaj počiva
 JARNEJ HOČEVAR
 iz Velikih Lašč,
 umrl 4. novembra 1875. l.
 v 71. letu svoje dobe,
 in njegova žena
 MARIJA PODBOJ-eva
 umerla 6. oktobra 1865. l.
 v 58. letu svoje dobe.«*

Na levi strani:

*»Krščanski sva živela,
 Otroke zvésto preskrbéla,
 Sosedom rada pomagála,
 Potrébnih nésva odganjala:
 O znanec ljubi! prosi zdaj,
 Da prideva v nebeški raj!«*

Na desni strani:

*»Hvaležen ves obili ród,
 Ki Vaju korenin je cvétje,
 Spominja Vaju se dobrót:
 Otróci, vnuki, snáhe, zétje
 Solzé prelivajo za Vama,
 Ki Vaju skriva tiha jama.«*

Na zadnji strani:

*»Večni mir in pokoj
 Vama daj milostivi Bog,
 In večna luč Vama sveti!«*

Šolska slovnica slovenska. Kdor uči v šoli slovenski jezik, ali kdor pregleduje raznovrstne šolske knjige naše, ta bridko čuti veliko zmešujavo v pravopisji, nepravilnost v slovnških oblikah, zmedeni besedni red in nedoslednost v vsem pisanji, ki se košati po raznovrstnih učnih knjigah slovenskih. Želja po dobri, dovršeni, recimo normalni

slovnici slovenski, kakersno je že pred trinajstimi leti zahteval Stritar, postala je občna neizogibna potreba, da storimo konec babilonski zmešnjavi v knjižni naši slovenščini zlasti pri šolskem pouku. Nadejali smo se, da nas Janežičeva slovnica v novem Sketovem izdanji v tem oziru vsaj nekoliko zjedini, in zategadelj smo veseli pozdravili novo knjigo. Toda ko smo ji natančneje pretipali jetra in obisti — šel je tudi ta up po vodi! S to knjigo nam ni pomagano, zakaj ne, videli bodo bralci iz spisa g. prof. Lendovška v denašnji in v prihodnjih številkah «Zvonovih». Da bi se pa vendar odpravila kvarna nezložnost v pisavi, treba bode nove šolske slovnice ali vsaj novo predelane Janežičeve slovnice. In da bi se dosegla toliko zaželena zložnost in jedinstvo v pisavi, posvetoval je g. prof. Lendovšek nedavno »Slovenskemu Narodu«, naj bi se ob Vodnikovi slavnosti dne 29. in 30. junija sešli slovenski slovnicearji in učitelji v Ljubljani, ki bi se dogovorili o dvojenih slovnicih stvaréh ter določili, katerim možem naj se izroči izdelovanje nove šolske slovnice. S tem, pravi pisatelj, postavili bi Vodniku-slovnicearju najlepši spomenik.

Ta nasvêt ni napčen, toda po naših mislih se vendar ne dá izvršiti. Vodnikova slavnost bode prešumotna in odvracala bode našo pozornost na druge strani. Za znanstvene razgovore takrat ne bode ni časa, ni prave volje. Tudi si od takih dogovorov ne obetamo mnogo sadú. Privaten zbor slovenskih slovnicearjev nikdar ne bode imel toliko veljave, da bi se njega sklepom pokorili vsi učitelji naši. Tudi nobeno društvo, niti »Matica Slovenska«, ne more jih pripraviti do tega. To nas je izučila žalostna izkušnja! Kakó nam je postopati v tej stvari, zato imamo jasen vzgled na Nemcih. Koliko let so se shajali nemški učenjaki, koliko se je popisalo tinte in popirja, koliko so se trudili posamezniki in učena društva, da bi dosegli jedinstvo v nemškem pravopisu. Ni se jim posrečilo, dokler pruski naučni minister Puttkammer ni posegel vmes ter ni na podstavi dognanih načel ukazal vsem šolam in uradom, kakó jim je pisati. In kaj je bilo v Avstriji drugače? Kakšna zmešnjava je gledé pravopisja vladala po vseh nemških šolskih knjigah, in ves trud dunajskega društva »Mittelschule« in raznih učiteljev in učenjakov, doseči zložnost, bil je brezuspešen, dokler ni visoko c. kr. naučno ministerstvo izdalo knjižice »Regeln und Wörterverzeichnis für die deutsche Rechtschreibung« ter leta 1879. ukazalo, da je ta pravila rabiti po vseh šolah, pri vseh disciplinah po vseh šolskih knjigah. In kakó hitro se je dosegla jedinstvo, ko je bila zaprta pot v šole vsaki knjigi, ki ni uravnava po uradnem pravopisu.

Tudi pri nas se mora te stvari lotiti šolsko oblastvo, in ker se ni nadejati, da bi se visoko naučno ministerstvo pobrinilo za slovenski pravopis, bilo bi najprimerneje, ko bi visoki c. kr. deželni šolski svêt kranjski z ozirom na nedoslednost in zmešnjavo, ki se šopiri gledé pravopisja, slovnicih oblik in besednega reda po vseh učnih knjigah za ljudske in za srednje šole in uvažujú veliko nepriliko, katero mora ta zmešnjava povzročevati pri pouku, sklical na prosvêt nekoliko učiteljev slovenskega jezika, dal po njih določiti vse preporne stvari v naši pisavi, potem pa poskrbel za to, da se spiše šolska slovnica slovenska po gotovih dognanih načelih in da se ne uvede niti v ljudske, niti v srednje šole nobena učna knjiga, ki se ne drži te uradne slovnice. O tej priliki bi se tudi lahko kaj pomenili o učnem črteži za slovenski jezik po naših srednjih šolah. Štirideset let se poučuje že slovenščina na srednjih naših šolah, pa se še nismo dokopali niti do učnega črteža, niti do potrebnih knjig, ampak vsak učitelj uči slovenščino, kakor se mu ljubi in kakor vé in zna. Čas je, da bi se tudi v tem oziru stvar dognala, kako in kaj je učiti v občé, kakó in kaj po posameznih razredih.

Godéc. Poleg národne pravljice o Vrbskem zereru. Spisal Anton Funtek. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fedor Bamberg v Ljubljani. 1889, m. 8, 100 str. Cena nevezani knjižici 1 gld. 20 kr., krasno vezani 1 gld. 80 kr.

Knjižica, o kateri nam je danes govoriti, leži pred nami že več nego mesec dni. Brali smo jo, brali potem tudi prvo kritiko, za njo »zagovor in odgovor« in potem zopet drugo oceno in takó smo bili danes, ko nam je bilo izpolniti svoj žurnalistični nalog, v čudnem položaji: povedati kaj novega, pristnega, brez ozira na to ali óno stran, ne premljavati, kar se je bilo že zmlelo, zadostiti žrtvi, ki jo je položil pesnik na oltar domovini, in zajedno varovati si nedotično pravo, soditi odkrito in po svojem prepričanju. Vzeli smo »Godca« znova v roke in brali smo ga zjutraj zarana v gozdu pod košatimi borovci, ki obrobljajo širok ribuják, nad katerem je plavala še lahka meglíca in delala biserne rosne kaplje po visoki trstíki, zibajoči se v gostih šopih ob plitvi brežini. Iz zatišja ob levici je zavpila dva-trikrat samotna čáplja, na veji nad nami pa je pel ščinkovec, a mi nismo bili več tu, sedeli smo že z »godcem« »na vrhu« nad »prostrano dolino«, katero zdaj polni Vrbsko jezero, in gledali »z gorâ na polje, s pólja na nebó«. Ta »Godec« nas je zanimal, in takoj ob prvem srečanju nam je bil nekako simpatičen, kajti pričakovati je kaj posebnega z njim. Predstavlja se nam takoj kot pravi pravcati demon:

»Lep bil bi ta obraz, da niso strásti
Zarisale vanj znakov neizbrisnih,
Da časih iz očij bi divjezročih
Pogled ne šinil svetel kakor blisek,
Pogled, ki te zapeče v duše dnò.
Osupel gledaš vanje in preplašen;
Srcé se stiska, kri zastaja ti,
A zdajci vroče ti prihaja zopet.
Lepé so, ali v njih se bliska pčklo!

Gleda bogata, krasna sêla v dolini, pa —

». . . Kaj njemu do bogastva?
Dovolj ga videl je v življenji svojem,
A njega slasti ni okušal nikdar,
Z blaginjo še pojil srcá nikoli.
Da videl zdaj bi pred seboj gorjé,
Razpale kože mesto hiš bogatih,
Kaj njemu to? V življenji tudi videl
Zadosti je trpljenja in gorjá,
Toda če tožil ni zarad bogastva,
Zarad uboštva ni pretakal solz!«

Tu smo se malo oddehnili; kajti to vender ni — demon, to je navaden, lehkoživ, lehkomišeln prihajač. A takoj potem mu:

»Pogledi zli upró se na podnebnje,
In dve pesti se dvigneta uporno.

— — — — —
— — — — —

Odmika pogled, kakor da je vero
Izgubil v božjo milost in v človeštvo.«

Sedaj pa res ne vemo, kam bi tega čudáka dejali? Ne znamo, odkod prihaja, kaj se mu je groznega zgodilo, da je »vso vero izgubil«, na drugi strani pa mu je vse jedno, je li bogat ali revn — povsod le »pušča za saboj spomine«, kar je sicer tudi nekako temno povedano. Pojavlja se mož časih kakor Wolffov »Rattenfänger von Hameln«, a zdajci je zopet takó vsakdanj kakor vsak potujoči goslar. Zatorej resnično ne vemo, s

kom imamo opraviti. A ker je njegov »métier« vendar kosmopolitičen, in ker se nadejamo, da se nam razjasni pozneje malo bolj njegov značaj, spremljamo ga dōli v vas. Tam — v krasnem, od Bogá izredno oblagodarjenem sēlu živi v blagostanji — prav razdivjano ljudstvo. Noč in dan pijó in plešejo. Kdo zánje obdeluje polje, kjer

» ziblje se v lehkotnem vetru

Rodilne zemlje težki zlati sad,« —

to nam pesnik tudi pové ter pravi:

» . . . da bivajo tam kmetje,

Vsakdanji kruh služeči s čelom znojnim?«,

kar se nam zopet prav čudno vidi: »znojno čelo«, in »noč in dan pitje in ples«.

Danes tudi plešejo in godec jim prihaja kakor navlašč. Demonski sili njegovih goslij (tu je zopet demon) se vse upogiba, to se pravi: vse mora plesati in se sukati, dokler on gode. Tu se zaljubi godec hitro, bliskoma v pohotno Zalo, »dekleta najkrasnejšega«, in ona je takoj njegova, toda z grozno:

»A védi: če z duhovi vinskimi

Moštvo izgine brezozirno tvoje,

Potem od sebe pahnem te z grohotom —

Haha, dečak mehkužen ni zamé;

To védi, ljubeč, predno se zavežeš!«

Tu imamo zopet demona, a sedaj pravega: demona pohotne ljubezni. Druzega dne pa se godec zaljubi že v nedolžno Anko, ki jo slučajno ugleda v gozdu, ko venča križ ob poti. Sedaj se vname razpór v njegovi duši:

»Pekla ognjene strasti

Vid mi jemljó in sluh;

K néba prečisti slasti

Sili zaman moj duh.«

Anka tudi ljubi godca. On ji obeta, da hoče

»Streti v prah življenje dušno,

Od prahú zlató ločiti

In potem iz tega zláta

Vstvariti življenje novo!«

Toda zapade zopet slabemu demonu, bujni Zali. Pekoč kes ga podí iz doline, Anka mrje, in prav ko umira, vrne se zopet godec. Ona mu odpusti, in on hití v krčmo — Velika noč je tu — in tam jamé gósti in gósti, ljudje plešejo in pijó, a tu pride božja kazen, silna povódenj preplávi dolino, godca ubije strela, Zala utone in ž njo vred vsi drugi — vse, kar je živega v dólú, in na mesto tega krasnega kraja stopi Vrbsko jezero.

»Dobrotno Bog naj zmote sodi,

Le zmote so rodile greh!

Izbrisana krivica bođi,

Očiščen greh v valovih teh!« —

Nekako duševno utrújeni smo položili knjigo iz rok; lahen vétrec je gubál ribnjákovo površje v dróbné valčke in ščinkovec je zopet pel nad nami.

»Čemu ta kazen?« ta misel nas je nautajala, in odgovoriti smo morali: »Pri tem igrokazu so zgoréle kulise v igralcem vred!« In ta požar v kulisah nas je toli prevzel — akoprem smo bili v varnem zavetji — da končno nismo vedeli, zakaj vsi skupaj goré — igralci in kulise!

Vprašamo: Kje je zveza med tragično krivdo godčevu in groznim kaznovanjem, katero zadene ves dol? Ti dolinci so že od nekdaj »razdivjani«, že prej, predno pride godec médnje, ti zaslužijo samostalno kazen; in pesniku se skoro godí takó, da kaznuje te kmete samostalno; a kaj potem z godcem? Ta se izpreminja v statista. Če se pa otresemo tega vtiska, potem statisti-kmetje stopajo prenaprej, in mi zopet ne najdemo zveze v krivdah. Nedostatek v tehniki, to je glayna hiba te epične pesmi!

Da je pa prišlo takó, to je tudi popolnoma umevno. Gospod Funtek je še mlad pesnik, nadarjen in v jezikovni obliki izurjen, toda — mlad, kakor smo dejali. Pod vtiskom zadnjega svojega dela, prelaganja Baumbachovega »Zlatoroga« in morda tudi pod vplivom drugih Schefflovih epigonov si je iskal primerne predmeta za izvirno pesem. Da ni našel boljšega, nego je nemškónárodna, pod vplivom krščanske legende prikrojena pripovedka o Vrbskem jezeru — vidi se nam čudno na prvi pogled; če pa pomislimo, da treba prav pri izbiranju tacihih predmetov korenite literarne izobrazbe in tankega, po dolgem, recimo trudapolnem delu in po natančni kritiki očiščene ukusa, potem se ob mladosti tega pesnika ne smemo več čuditi, da je za epično pesem segel po tuji pripovedki (katero pesnik zmotno imenuje pravljico). In zató je v tehniki tudi še okoren. Jasno, da se dá kar potipati, na slánjanje na Baumbachovega »Zlatoroga« tu ničesa ne koristi, a po našem mnenju tudi ničesa ne škodi, da bi bila le notranja vez prava.

Da nam godčev značaj ni jasen, rekli smo že zgoraj; povedati pa moramo, da je tem boljše risana Zala — najbolje izmed vseh delujočih oseb, kajti Anka nam je preveč mučenica — za nič, in spet za nič; in zató nimamo končno ž njo pravih simpatij. Toliko v večjih potezah o celotnem vtisku! Ali da je g. Funtek pravo pogodil v posamičnih podrobnostih, to pa treba posebej poudarjati, ker to, in le to nam je pôrok, da nam podá lahko še kaj izbornega, ako nastopi pot, katero smo, kolikor toli rahlo, zgoraj označili. Ta pot je težavna in časih trnjeva, toda človek zmaga nje težave, ako ni preobčuten. Krasen je prizor med godcem in Anko, ko pride po slovó in si ga ona znova prisvoji; ravno takó lep óni med Zalo in Anko v gozdu. Lepa je tudi molitev Anke pred podobo sv. Device, le škoda, da ni popolnoma izvirna. In takó je še mnogo dobrega v tej knjižici, in — dasi smo bili utrujeni, ko smo jo déli iz rok, prijal nam je spomin na posamične lepote, kakor zgojenje drobnega ptička nad nami, kakor svétel žarek, ki je skozi sivozeleno horovje pal na drobne valčke ob našem podnožji. Da nam ves celoten prizor ob ribnjáku ni ugajal — kaj moremo za to?

Dalla vita. Novella Slovena. V drugi številki letošnjega »Ljubljanskega Zvona« smo priobčili Kodrovo povest »Iz življenja«. Te dni nam je iz Italije došel tednik »Il Falconiere«, ki izhaja v Čevi na Piemonteškem. V njega listku beremo Kodrovo povest, preloženo pod zgoraj navedenim naslovom na italijanski jezik. Prelagatelj se je podpisal z imenom »Slovenski« in kakor čujemo, skriva se pod tem imenom beneški Slovenec, doktor filozofije in profesor na liceji v Čevi.

Popravek. V »Ukrajinski baladi« v zadnjem listu so resice večkrat krivo postavljene. Najhuje je pri 5. kitici. Naiven čitatelj bi lahko mislil, da tó (5.) kitico govori on, vsled česar bi bilo bistvo balade same že a priori uničeno. 4. in 5. kitico govori jedna in ista oseba, namreč sona« (Kazačka-plemkinja).

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: Fr. Levce i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: Fr. Levce. Uredništvo in upravnništvo v Ljubljani, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Na znanje!

Z današnjo številko poteka prva polovica letošnjega tečaja, na kar opozarjamo vse óne gg. naročnike, ki so naročeni samo za pol leta na naš list, .proseči jih, naj blagoizvolijo o pravem času naročnino ponoviti. Izmed večjih spisov, katere priobčimo v drugi polovici leta, omenjamo v prvi vrsti lepo povest

Grajski pisar,

katero nam je spisal priljubljeni naš pripovedovalec dr. Ivan Tavčar; dalje korenito razpravo

o borzi in o borzni trgovini,

katero nam je poslal državni poslanec g. Fr. Šuklje; in naposled zanimivo razpravo

„Nekaj o novem svetovnem jeziku“,

ki nam jo je poslal cand. med. Jožef Rakež.

Vrhu tega imamo pripravljeno daljšo vrsto

Zemljepisnih posebnostij

iz spretnega peresa g. prof. Ivana Vrhovca.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja vsakega meseca 1. dan v zvezkih, po 4 pole velike osmerke obsejajočih, ter stoji v Ljubljani na dom pošiljan ali po pošti prejemano:

za vse leto	4 gld. 60 kr.
» pol leta	2 » 30 »
» četrt leta	1 » 15 »

Po vseh deželah zunaj Avstrije stoji »Ljubljanski Zvon« po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se oddajajo po 40 kr.

Dobivajo se tudi še:

»Ljubljanski Zvon«, II. tečaj (1882) nevezan po	3 gld. — kr.
v Bonačeve platnice vezan po	4 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, III. tečaj (1883) nevezan po	3 » — »
v Bonačeve platnice vezan po	4 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, V. tečaj (1885) nevezan po	3 » — »
v Bonačeve platnice vezan po	4 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, VI. tečaj (1886) nevezan po	3 » — »
v Bonačeve platnice vezan po	4 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, VII. tečaj (1887) nevezan po	4 » — »
v Bonačeve platnice vezan po	5 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, VIII. tečaj (1888) nevezan po	4 » 60 »
v Bonačeve platnice vezan po	5 » 80 »

Letnika I. (1881) in IV. (1884) sta nam že pošla.

Vrhu tega se dobivajo pri podpisnem upravnštvu:

»Rokovnjaci«, Zgodovinski roman, spisala Jos. Jurčič in <i>Janko Kersnik</i> po	50 kr.
--	--------

Upravnšтво „Ljubljanskega Zvona“.

Ljubljana, Dunajska cesta 15.

Najnovejše leposlovno delo!

NARODNA KNJIZNICA.

I. zvezek .

Pobratimi.

Roman. — Spisal dr. Jos. Vošnjak.

Elegantno vezan 1 gld. 20 kr.

Dobiva se v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani in v družih knjigarnah.